

KOŞULLU SALIVERİLME KURUMUNUN AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HAPİS CEZASI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: UMUT HAKKI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

THE EFFECT OF THE CONDITIONAL RELEASE INSTITUTION ON
AGGRAVATED LIFE IMPRISONMENT: AN ASSESSMENT FROM THE
PERSPECTIVE OF THE RIGHT TO HOPE

Mehmet Baran SELANİK*

Özet: Koşullu saliverilme, belirli kriterleri karşılayan hükümlülerin cezalarının kalan kısmını denetimli serbestlik altında tamamlamalarına olanak tanıyan bir infaz yöntemidir. Ancak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlüler açısından bu uygulamanın mümkün olup olmadığı, hukuki ve insani yönleriyle tartışmalı bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatının geri kalanını ceza infaz kurumunda geçirmesini öngören en ağır yaptırımlardan biri olup, bazı hukuk sistemlerinde koşullu saliverilme imkânı tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Bu çalışmada, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan kişilerin koşullu saliverilme kapsamındaki durumları, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) içtihatlarında ele alınan “umut hakkı” çerçevesinde incelenecektir. Umut hakkı, insan onurunun korunmasını esas alarak hükümlülerin rehabilitasyon sürecine tabi tutulma ve yeniden topluma kazandırılma fırsatına sahip olmaları gerektiğini vurgulayan bir kavramdır. Çalışmada, ulusal ve uluslararası hukuktaki düzenlemeler çerçevesinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının koşullu saliverilme ile ilişkisi değerlendirilecek, insan hakları bağlamında bu cezanın geri döndürülemez niteliği tartışılacaktır. Ayrıca, farklı ülkelerdeki uygulamalar analiz edilerek umut hakkının fiili olarak nasıl uygulandığı ortaya konulacaktır. Son olarak, elde edilen veriler ışığında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının koşullu saliverilme mekanizmasıyla bağdaşıp bağdaşmadığı ve hükümlülerin umut hakkının korunup korunmadığı değerlendirilecektir.

* Avukat, baranselanik@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8186-3122. Gönderim Tarihi: 26.07.2025, Kabul Tarihi: 01.12.2025

Anahtar Kelimeler: Koşullu salıverilme, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, infaz hukuku, umut hakkı

Abstract: Conditional release is a method of execution that allows convicts who meet certain criteria to complete the remainder of their sentences under probation. However, whether this practice is possible for convicts sentenced to aggravated life imprisonment is a controversial issue with its legal and humanitarian aspects. Aggravated life imprisonment is one of the heaviest sanctions that requires the convict to spend the rest of his/her life in prison, and in some legal systems, the possibility of conditional release is completely eliminated. In this study, the conditional release of persons sentenced to aggravated life imprisonment will be analysed within the framework of the ‘right to hope’, which is addressed in the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECHR). The right to hope is a concept that emphasises that convicts should have the opportunity to be rehabilitated and re-integrated into society on the basis of the protection of human dignity. In this study, the relationship between aggravated life imprisonment and conditional release will be evaluated within the framework of regulations in national and international law, and the irreversible nature of this sentence will be discussed in the context of human rights. Furthermore, how the right to hope is actually implemented by analysing the practices in different countries will be revealed. Finally, in the light of the data obtained, it will be evaluated whether aggravated life imprisonment is compatible with the conditional release mechanism and whether the convicts’ right to hope is protected.

Keywords: Conditional release, aggravated life imprisonment, law of execution, right to hope

GİRİŞ

İnfaz, kelime anlamı olarak “bir kararı, bir yargıyı yerine getirme, uygulama, yürütüm” demektir¹. İnfaz hukuku açısından cezanın infazı ise hürriyeti² kısıtlayan ceza öngören hükmün kesinleşip infaz ka-

¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi (E.T.) 26.04.2025)

² Hürriyetin kısıtlanması kavramındaki hürriyet sözcüğü Anayasa m. 19’daki kişi hürriyeti ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) m. 5’teki kişi özgürlüğü kavramı olarak kabul edilir. Bu kavramla kişinin hareket serbestisi ifade edilir. İHAM, İHAS’ın 5. maddesindeki kişisel özgürlüğü kavramının, “klasik anlamıyla, yani bir kimsenin fiziksel özgürlüğü anlamında” kullandığını hatırlatır (Anayasa Mahkemesi (AYM), Galip Ögüt, Başvuru Numarası (B. No): 2014/5863, 01.03.2017; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İHAM), Engel ve diğerleri (vd.)/Hollanda, B. No: 5100/71 vd., 08.06.1976). İnfaz hukukunda da hürriyeti ya da özgürlüğü kısıtlayıcı ceza kavramından kişinin fiziki olarak bir yere kapatılması ve hareket serbestisinin sınırlandırılması anlaşılmalıdır.

biliyeti kazanmasından sonra verilen cezanın tamamlanmasına kadar geçen süreç olarak tanımlanır.³ İnfaz kavramının sadece hapis cezasına mahkûmiyet sonucu hürriyetin kısıtlanarak cezanın çektirilmesi anlamına gelmediği de öğreti de ifade edilmektedir.⁴

İnfaz hukuku ise geniş anlamda infaz kavramına daha yakın bir alana ilişkin kuralları belirleyen bağımsız bir hukuk dalıdır.⁵ Kesinleşmiş cezalar ile güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi, soruşturma veya kovuşturma aşamalarında hakim veya mahkeme tarafından verilen koruma tedbirlerinin yerine getirilmesinin esas ve usulleri, hüküm ve tutukluların hakları, yükümlülükleri, ödülleri, disiplin işlemleri, ceza infaz kurumlarının yönetimi, denetimi ile mahpuslar hakkındaki işlemlere ilişkin başvuru yolları ile usulleri düzenler.⁶

Ceza hukukunda, cezanın infaz edilmesiyle güdülen amaç, kişiye gerçekleştirdiği haksızlık dolayısıyla etkili bir uyarıda bulunmak ve etkin pişmanlık duymasını sağlamaktır. Mahkemeler tarafından verilen cezanın infazının amacı, hükümlünün topluma yeniden kazandırılarak gelecekte sosyal sorumluluk bilinciyle, hukuka uygun ve suçtan uzak bir yaşam sürmeye elverişli hâle gelmesini sağlamaktır. Çağdaş ceza hukukunda ceza yaptırımlarının belirlenmesindeki temel amaç ise suçlunun ıslahı, yeniden suç işlemesinin ve toplum için sürekli bir tehlike olmasının önüne geçme ve dolayısıyla topluma tekrar yararlı bir birey hâline getirilmesini sağlamaktır. Bu nedenle günümüzde suçlar için ceza yanında ya da yerine bir kısım tedbirlerin uygulanması söz konu-

³ Bu tanım dar anlamıyla infaz kavramını ifade etmektedir. Timur Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yayınları (Yay.), 9. Baskı, Ankara 2023, sayfa (s.) 49. (Çalışmada “Demirbaş, İnfaz Hukuku” olarak atıf yapılacaktır.)

⁴ İnfazın geniş anlamıyla tanımlandığı görülmektedir. Şüpheli veya sanığın hakkındaki mahkûmiyet kararı kesinleşmeden örneğin tutuklanması üzerine ceza infaz kurumuna gönderilmesi ya da sanığın hakkındaki para cezasının ondan tahsil edilmesi infazın geniş anlamına örnektir. (Veli Özer Özbek, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 19. Baskı, Ankara 2024, s. 31.) Ceza muhakemesi hukukunda koruma tedbirlerinin yaptırım olmaması nedeniyle bunların infazından değil yerine getirilmesinden, uygulanmasından ve genel itibarıyla icrasından söz edileceğine ilişkin bir görüş de mevcuttur. (İzzet Özgenç, Cumhur Şahin, Gökhan Ölmez, Gazi Osman Ünal, Efe Can Karabulut, Funda Kaya, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 7. Baskı, Ankara 2024, s. 16.)

⁵ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, 50. İnfaz hukukunun, ceza hukukunun alt bölümü olduğuna ilişkin görüş için Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, Seçkin Yay., 22. Baskı, Ankara 2022, s. 35-37.

⁶ Abdulkadir Akın, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 3. Baskı, Ankara 2016, s. 25.

su olmaktadır. Yine sanık hakkında hükmolunacak olan hapis cezasının ertelenebilmesi ile suçlunun toplum içinde özgürlüğü kısıtlanmadan, ceza infaz kurumlarının olumsuz etkilerinden de kurtarılarak, toplumla sosyal bağları koparılmadan ve her şeyden de önemlisi hayatın normal akışı değişmeden ıslah edilmesi amaçlanmaktadır. Cezaların kişiselleştirilmesine yönelik bu düzenlemeler, kamu yararının da bir gereğidir.⁷

Toplumdaki barış ve uzlaşmayı bozan kişilerin cezalandırılması ve sonrasında bu cezaların da çektilmesi toplumsal huzuru koruma amacıyla yapılır. Bu amacın dışında bir de suçu işleyen kişinin tekrar suç işlememesinin yöntemi aranmaktadır. Bu amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılırken, hükümlünün tekrar eski hayatına dönme, topluma karışma, toplumsal faaliyetlere özgür bir kişi olarak katılma umudunun da korunması gerekmektedir.

Ceza infaz kurumu, hükümlü insan onuruna⁸ uygun bir yaşam sağlanması ve hükümlünün onurunun korunması şarttır. Bu onur, ceza infaz kurumundaki fiziksel şartlar kadar psikolojik şartların da insana yaraşır şekilde olmasını gerektirir. Hükümlünün bir gün dışarıya çıkma ihtimalinin tanınmaması, ceza infaz kurumundaki fiziki şartlar ne kadar iyi olursa olsun kabul edilemez bir durumdur.

Hükümlünün de ceza infaz kurumundan bir gün çıkacağına ilişkin hiçbir umudunun olmaması, infazın ıslah ve kişinin yeniden sosyalleşmesi amacını ortadan kaldıracaktır.

Bir kişi ölene kadar hapsedilebiliyor ise toplumdan geri dönüşü olmayacak biçimde dışlanmış demektir. Yani iflah ve ıslah olmaz ilan edilmiştir. Ancak bu durum kişilerin iyileştirilebileceğine, topluma kazandırılabilirliğine ilişkin kabul ile çelişmektedir.⁹

⁷ AYM, Esas (E.) 2022/52, Karar (K.) 2022/90, Tarih (T.), 20.07.2022

⁸ “İnsan onuru, her insanın doğuştan gelen dokunulmaz, kaybedilmez bir özdeğerin sahibi olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu kapsamda insan onuru, insan haklarının temeli ve insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran bir öz değer olduğu söylenebilir.” (Kahan Onur Arslan, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, (Türkiye Barolar Birliği) TBB Dergisi, 2015 (120), s. 156.

⁹ İdil Aydınoglu, *Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2016), s. 3.
https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/625321/yokAcikBilim_10128666.pdf?sequence=-1&isAllowed=y (E. T. 01.11.2024)

Çalışmamızda 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK) madde (m.) 107/16’da düzenlenen, “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, «Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar» başlıklı Dördüncü Bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı Beşinci Bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet halinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmayacağı” hükmü ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK) m. 17/4’te düzenlenen “Ölüm cezaları, 14/7/2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile değişik 3/8/2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder.” hükmünden dolayı ceza infaz kurumunda hükümlü olarak bulunanların durumları, umut hakkı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

I. BÖLÜM: CEZALANDIRMANIN VE İNFAZIN AMACI

1. CEZALANDIRMANIN AMACI

Ceza, suç teşkil eden fiilleri kusurlu bir iradeyle işleyenler hakkında devlet eliyle uygulanan ve onları bazı yoksunluklara tabi kılan, ıslah amacına yönelik ıstırap verici, korkutucu ve caydırıcı yaptırım türüdür. Cezayı, bir kişiye işlediği suçun karşılığı olarak hükmedilen, onun bu eyleminin toplum tarafından ahlaki bakımdan onaylanmadığını ifade eden ve devlet tarafından uygulanan yaptırım türü olarak tarif etmek de mümkündür.¹⁰

¹⁰ Francesco Antolisei, *Manuale di Diritto Penale*, Milano 1995, s. 479’dan aktaran Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Der Yay., c. I, 14. Bası, İstanbul 2016, s. 6; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., 15. Baskı, Ankara 2020, s. 585; Öztürk, Erdem, s. 486; Mahmut Koca, İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., 1. Baskı, Ankara 2008, s. 435; Haluk Toroslu, *Ceza Müeyyidesi*, Savaş Yay., 1. Baskı, Ankara 2010, s. 25.

Toplum olarak yaşamak zorunda kaldıktan sonra insanlar bazı özgürlüklerine sınır getirilmesini kabul etmek zorunda kaldılar.¹¹ Topluluk olarak yaşamaya başlanması durumunda da topluluğun kurallarını ihlal eden kişilerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Sosyal bir tepki olarak ortaya çıkan ceza, başlarda toplumun kurallarına ve yasalara aykırı davrananlara bedeni birtakım zararlar verme amacını taşırken Batı'da 18. yüzyılın sonlarına doğru daha modern sistemlere geçilmiştir. Bedeni cezaların uygulanması ortadan kaldırılmış ve özgürlüğü kısıtlayıcı cezalar ile para cezalarına yönelinmiştir.¹²

Ceza hukuku, sosyal açıdan zararlı görülen davranışla mücadele eder. Eskiden ceza, suçlunun gerçekleştirdiği kötülüğün kefareti olarak görülürken, günümüzde pozitivist akımın da etkisiyle suçun önlenmesine yönelik araçlardan biri konumuna gelmiştir.¹³

Cezalandırmanın amacı ile ilgili mutlak, nispi ve karma teorileri kısaca incelemekte fayda bulunmaktadır.

Mutlak ceza teorileri, cezayı geçmişte işlenen fiile verilen zorunlu bir karşılık olarak görürken; nispi teoriler cezalandırmanın esas amacını, gelecekte işlenebilecek suçları engellemek şeklinde belirlemektedir.¹⁴

Mutlak teoriye göre suç işleyen kişi gerçekleştirmiş olduğu ihlalin karşılığını cezalandırma yolu ile acı çekerek ödemelidir. Kant'a göre

¹¹ Demirbaş, s. 47.

¹² Oktay Erdoğan, *İnfaz Hukuku*, Adalet Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2022, s. 26.; Foucault, hapis cezasının modern hukuk sistemi içinde kurumsallaşmasının özellikle 18. yüzyıl sonundaki yasalastırma hareketleriyle gerçekleştiğini belirtir. Beccaria ve Le Peletier gibi düşünürlerin etkisiyle, ceza adaletinde "suç ile ceza arasında orantı" ilkesi benimsenmiş, bedensel cezalar yerine hürriyeti kısıtlayan cezalar temel hale gelmiştir. Fransız Devrimi sonrasında çıkarılan ceza yasaları, suçun toplumsal bir bozulma olarak görülmesini sağlamış ve hapis cezasını, toplumsal düzeni yeniden tesis etmenin meşru aracı olarak sunmuştur. Ancak Foucault, bu hukuki düzenlemenin aynı zamanda iktidarın sürekliliğini sağlayan bir mekanizma olduğunu ileri sürer. Hapis, yalnızca suçlunun özgürlüğünü kısıtlamaz; bireyi itaatkâr, disiplinli ve üretken bir özneye dönüştürmeyi hedefler. Bu nedenle hapishane, adli bir kurum olmanın ötesinde, modern toplumun genel disiplin teknolojilerinin bir modeli haline gelir. Michel Foucault, *Hapishanelerin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 6. Baskı, 1992, s. 144-145.

¹³ Erdoğan, s. 42.

¹⁴ Toroslu, s. 37.

ceza, belirli bir amaca hizmet eden araçsal bir kurum değildir. Ceza-
nın özel bir yarar sağlaması beklenmez; esas olan, adaletin gerçekleş-
tirilmesidir. Bu yaklaşım, mutlak adalet teorisi olarak adlandırılmakta
olup, temelini kusur ilkesinden almaktadır. Bu görüşe göre fail, yal-
nızca kusurlu olduğu için ve kusuru ölçüsünde cezalandırılmalıdır.
Dolayısıyla cezaya, geleceğe dönük bir yarar veya toplumsal fayda
atfedilmez; cezanın meşruiyeti, yalnızca geçmişte işlenen fiilin adalete
aykırılığına dayanır.¹⁵ Hegel de suçun, hukukun inkar edilmesi oldu-
ğunu ve ancak cezanın kötülüğü sayesinde suçun ortadan kaldırılabil-
eceğini ifade eder.¹⁶

Kötülükte bulunan kişinin bu fiilinin karşılığını görmesi gerektiği
düşüncesi, cezanın geçmişte işlenen suça yönelik bir yaptırım oldu-
ğu anlayışını yansıtmaktadır. Bu yaklaşıma göre failin kusuru, ancak
cezanın uygulanması suretiyle giderilebilir. Kefaret kavramı ise suç-
lunun cezasını çekmek suretiyle günahından arınmasını ve toplumla
arasındaki manevi dengenin yeniden kurulmasını ifade etmektedir.
Bu anlayış, cezayı esasen ahlaki bir perspektiften değerlendirmektedir.
Kefaret düşüncesiyle bağlantılı olarak ele alınabilecek öç alma ve
ödetme teorileri de suçun işlenmesiyle bozulan ahlaki düzenin yeni-
den tesis edilmesini amaçlamakta; ancak bu yaklaşımlar, suçlunun
ahlaki yönden arınmasından ziyade, suçların önlenmesi ve toplumsal
düzenin korunması amacını ön plana çıkarmaktadır.¹⁷ Kefaret teorisi,
ceza-yı failin işlediği suça denk düşen bir karşılık olarak ele aldığı için,
cezanın şahsiliği ilkesinin ve cezanın ağırlığının işlenen fiille orantılı
olması gerektiğine ilişkin anlayışın gelişmesine önemli ölçüde katkıda
bulunmuştur.¹⁸

Nispi teoride cezanın amacının gelecekte suç işlenmesinin önlen-
mesi olduğu belirtilir. Cezanın amacı, duyarlı bir varlık olan insanı acı
çekmeye zorlamak veya geçmişte işlenmiş bir suçu sanki hiç gerçekleş-
memiş gibi ortadan kaldırmak değildir. Suçlunun kendi yurttaşlarına

¹⁵ Fatma Karakaş Doğan, *Cezanın Amacı ve Hapis Cezası*, Doktora Tezi, Marmara Üni-
versitesi, İstanbul 2009, s. 16, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (E. T. 22.10.2025).

¹⁶ Koca, Üzülmüş, s. 436.

¹⁷ Nur Centel, "Cezanın Amacı ve Belirlenmesi", *Turhan Tufan Yüce'ye Armağan*,
İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2001, 337-372 s. 338.

¹⁸ Toroslu, s. 42.

karşı zarar vermesini engellemek ve başkalarının benzer eylemlerde bulunmalarını önlemektir, der Beccaria.¹⁹ Gerçekten de cezalandırma ile suçu işleyen kişinin tekrar suç işlememesi sağlanmaya çalışılır ve toplumu oluşturan fertlerin toplumun düzenini bozmaktan caymasını amaçlanır. Cezalar, suç işleme düşüncesinde olanlar üzerinde psikolojik bir baskı yaparak bu kişileri eylemlerini gerçekleştirmekten vazgeçmelerini sağlar.

Nisbi teoride özel önlemeye teorisine göre cezanın amacı esasen geleceğe yöneliktir ve failin ileride benzer bir suçu yeniden işlememesini, ıslah edilmesini sağlamayı hedefler. Bu bağlamda ceza, bir misilleme aracı değil, suçun önlenmesine hizmet eden bir toplumsal korunma mekanizmasıdır. Cezalandırma, suçun nedeni değil, yalnızca cezaya başvurulmasına vesile teşkil eden bir olgudur. Bu anlayışta fail, kusuru oranında değil; yeniden topluma kazandırılmasını ve sosyalleşmesini sağlayacak ölçüde cezalandırılır.²⁰ Bu teoriyi savunanlar, cezanın amacına ulaşabilmesi için suçlunun iyileştirilmesine elverişli özellikler taşıması ve infaz sürecinin de failin eğitilerek topluma yeniden kazandırılmasını hedeflemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak ıslah teorisi, ölüm cezası ile işkencenin reddedilmesine ve suçlunun rehabilitasyonuna imkân sağlayan hapis cezasının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.²¹

Genel önleme teorisine göre cezanın temel amacı, ihlal edilen davranış normlarına toplumun diğer bireyleri tarafından uyulması gerektiği yönünde bir bilinç ve uyarı oluşturmaktır. Bu yaklaşıma göre ceza, toplum nezdinde hukuka uygun davranışların gerekliliğini vurgulayan, caydırıcı nitelikte bir mesaj işlevi görür. Böylece ceza, bireyleri suç işlemekten alıkoymayı ve hukuki düzenin otoritesini korumayı amaçlar.²²

Genel önleme teorisi, kökenini Bentham ve Mill gibi faydacı düşünürlerin geliştirdiği felsefi yaklaşımdan almaktadır. Genel önleme

¹⁹ Beccaria Cesare, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (Çeviren Sami Selçuk), İmge Kitabevi, 8. Baskı, 2019, s. 69

²⁰ Centel, s. 340.

²¹ Toroslu, s. 61.

²² Ahmet Gökçen, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı ve İnfazı Sistemleri", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy. 1-2 (Milenyum Armağanı) (Haziran 2000): 205-215, s. 214.

kapsamında, bir yandan ceza kanunlarında belirli fiillerin yaptırıma bağlanması suretiyle ortaya konan soyut ceza tehdidinin bireylerde caydırıcı bir etki yaratarak onları suç işlemekten uzaklaştırması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle cezai yaptırımla karşılaşma ihtimali, bireyin üzerinde sürekli bir baskı unsuru olarak konumlanır. Devletin meşru ceza tehdidinin suçları önleyebileceği varsayılır. Diğer yandan cezanın infazı, failin maruz kaldığı sonuçların toplum tarafından görülmesini sağlayarak bir tür ibret etkisi oluşturmayı hedefler. Failin içinde bulunduğu durumu gözlemleyen bireyler, suç işlemeye yönelik bir eğilim taşısalar dahi, karşılaşacakları yaptırımların ağırlığını görerek suçtan kaçınma eğilimine girerler. Suç teşkil eden bir fiilin işlenmesi hâlinde bunun mutlaka cezalandırılacağını bilmek ve suçların cezasız kalmadığını somut olarak deneyimlemek, toplumun suçtan korunmasına hizmet eder.²³

Karma teoriye göre cezanın amacı hem kefarete düşüncesini hem de genel ve özel önleme işlevlerini bir arada barındırır. Bu teori kapsamında ceza, geçmişe ve geleceğe yönelik bir nitelik taşır; bir yandan işlenen fiilin karşılığını verme işleviyle adaletin tesisini sağlarken, diğer yandan toplumu suçtan koruma amacını güder. Cezanın kusurla orantılı olması, kefarete anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilir. Failin ıslahına yönelik amaç ise, onun yeniden suç işlemesini önlemeye hizmet eder. Cezanın toplum açısından ibret niteliği taşıması ise genel önleme düşüncesinin bir yansıması olarak görülmektedir.²⁴ Bu teoriye göre cezada, suçu işleyen kişiye bu eyleminin kefaretinin ödeme amacıyla bu kusurlu davranışını hem kendisinin yeniden yapmaktan kaçınması hem de toplumun geri kalanının bu davranışı örnek almamasını sağlamak için caydırma, usandırma ve toplumdan tasfiye etme amacı birlikte bulunur.²⁵ Bu teoriye göre ceza, toplumsal düzeni

²³ Toroslu, s. 54.

²⁴ Centel, s. 348. Cezalandırmanın amacını açıklayan teoriler bu çalışmanın konusu olmadığından bu konuda kısa açıklamalarla yetinilmiştir. Detaylı bilgi için atfı yapılan eserlerden faydalanılabilir. bkz. (Haluk Toroslu, *Cezanın Müeyyidesi*, Savaş Yay., 1. Baskı, Ankara 2010; Nur, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, İzmir; Ahmet Gökçen, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı ve İnfazı Sistemleri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy. 1-2 (Milenyum Armağanı) (Haziran 2000)).

²⁵ Sulhi Dönmezer, Sahir Eрман, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Der Yay., c. III, 14. Bası, İstanbul 2020, s. 20-21.

ihlal eden bir davranışa verilen meşru bir karşılık niteliği taşıdığı için haklıdır ve toplum barışının korunmasına katkı sunduğu ölçüde de faydalı kabul edilir. Cezalandırma, her şeyden önce toplumun suça yönelik ortak tepkisini görünür kılar; bunun yanı sıra, uygulanan yaptırım hem faili hem de diğer bireyleri yeni suçlar işlemekten alıkoyarak caydırıcı bir işlev yerine getirir.²⁶

Çağdaş bilimsel düşüncede ceza, belirli amaçların elde edilmesi içindir. Ceza, maksadı ne olursa olsun, sırf bireyden öç almak için ona ızdırap veren bir araç değil, zarar vermiş bulunan fiil ve onun failine karşı bir çeşit toplumsal tepki sayılmaktadır. Çağdaş anlamda cezada duygusal unsurun aksine toplumsal yasaların dayandığı akıl unsuru egemen olmuştur.²⁷ Ceza, suçlunun ıslah edilmesini sağlayan bir araçtır.

Tasfiye etme amacı kişinin toplumdan uzaklaştırılması demektir. Ancak her suç işleyenin toplumdan uzaklaştırılması cezanın kişinin toplumla yeniden uyumunun sağlanması amacıyla bağdaşmaz. Bu nedenle toplumla ve kurallarla uzlaşmayacak derece ağır suçların işlenmesi durumunda ya da kişinin topluma yeniden adaptasyonun ve ıslahının mümkün olmaması durumunda toplumun suç işleyen kişiden korunması öncelik haline gelebilir ve bu durumda ölüm cezası, müebbet hapis cezası, sürgün cezası gibi cezalar söz konusu olabilirdi. İşte bu cezalar, suç işleyen kişinin toplumdan soyutlanması sonucunu doğurur. Bu şekilde cezanın caydırıcılığı sağlanmaya çalışılır. Ancak günümüzde cezanın tasfiye amacı artık değer görmemektedir.²⁸ Toplumdan uzaklaştırılan bireyin ıslah olması da topluma dön(e)meyecek olması nedeniyle oldukça düşük bir ihtimaldir. Cezanın amacı yalnızca suç işleyen kişiyi cezalandırmak değil, aynı zamanda onu topluma kazandırmak ve yeniden ıslah etmektir. Bu bakımdan uygulanacak yaptırımın ve infaz biçiminin, bireyin toplumsal hayata uyum sağlamasına hizmet etmesi gerekir.

Kanaatimizce ceza, hiçbir koşulda insan onurunu zedeleyici bir nitelik taşıyamaz. Her ne kadar cezalandırma, doğası gereği bireyin temel hak ve özgürlüklerinde belirli sınırlamalara yol açsa da bu sı-

²⁶ Toroslu, s. 67.

²⁷ Dönmezer, Erman, C. I, s. 7.

²⁸ Dönmezer, Erman, C. III, s. 25

nırlamanın ölçülü olması ve yalnızca cezanın meşru amaçlarını gerçekleştirilmeye hizmet etmesi gerekir. Cezanın uygulanması sırasında, failin özgürlüğünden mahrum bırakılmasının doğal sonucu olarak bir miktar ruhsal rahatsızlık yaşaması mümkün olsa da kişiye fiziksel acı çektilmesi veya bedensel zarar verilmesi hiçbir şekilde kabul edilemez. Bu tür uygulamalar, ulusal hukuk normlarıyla olduğu kadar, tarafı olduğumuz uluslararası insan hakları belgeleriyle de açık biçimde yasaklanmıştır. Cezanın asıl hedefi, failin topluma yeniden kazandırılmasını ve toplumsal düzenle barışık bir birey hâline gelmesini sağlamaktır. Bu nedenle, cezanın uygulanmasında insan onuruna saygı ilkesi temel bir gereklilik olarak korunmalıdır.

Ceza, failin gerçekleştirdiği ihlalin önemini idrak etmesine olanak tanıyarak aynı veya benzer hataları ileride işlememesini sağlayacak bir uyarı işlevi görür; bu açıdan ceza, manevi bir boyut taşıyarak bireyin ahlaki sorumluluğunu güçlendirir. Bununla birlikte, cezanın bu ahlaki yönden disipline edici niteliği, onun asıl işlevi olan uslandırma ve yeniden topluma kazandırma hedeflerini gölgelememelidir. Modern ceza kuramı, cezalandırmanın hem kefarete yönünü hem de genel ve özel önleme işlevlerini birlikte gerçekleştirmesi gerektiğini kabul eder. Dolayısıyla ceza; orantılı ve adalete uygun olmak şartıyla acı verici bir yaptırım olmasının yanı sıra, rehabilite edici, toplumsal bütünleşmeyi destekleyici ve potansiyel suçlular üzerinde caydırıcı etkiler icra eden bir araç olmalıdır.²⁹

TCK'nin 1. ve 3. maddelerinde³⁰ cezanın amacına ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu iki hüküm birlikte ele alındığında, Türk ceza sisteminde cezanın amacının yalnızca suç karşısında bir tepki oluşturmakla sınırlı

²⁹ Dönmezer, Erman, C. III, s. 22

³⁰ "Ceza Kanununun amacı

Madde 1- (1) Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.

Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi

Madde 3- (1) Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur. (2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz."

olmadığı; kamu düzenini korumak, toplumsal barışı sağlamak ve suçun önlenmesini temin etmek gibi daha geniş bir çerçeveye oturtulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu toplumsal amaçlar gerçekleştirilirken, cezanın mutlaka adil, orantılı ve ayrımcılıktan uzak şekilde uygulanması gerekmektedir. Böylece ceza hukuku, koruma ve adalet ilkelerini bir arada gözetken bütüncül bir yapıya erişmekte ve hem bireyin temel haklarını hem de toplumun güvenliğini aynı anda koruyan bir işlev üstlenmektedir.

2. İNFAZIN AMACI

İnfazın amacı CGTİHK m. 3'te tanımlanmıştır. Buna göre infazdaki temel amaç ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.³¹

Maddi ceza hukuku suçun kendisini konu edinirken, infaz hukukunun odağında suçlunun kişiliği ve topluma yeniden kazandırılması yer almaktadır. Cezanın infazı aşamasına geçildiğinde artık suçun değil, suçlunun davranışlarının ve ıslahının önemi ortaya çıkar. Bu nedenle infaz hukukuna ilişkin düzenlemeler, bireyin yeniden sosyalleşmesini hedeflemeli ve hukuk devleti ilkesinin gereği olarak insan onuruna aykırı uygulamalardan kaçınılmalıdır.³²

³¹ Foucault, 19. yüzyıl ortalarından itibaren hapishanenin temel amacının “ıslah” olarak tanımlandığını, bunun ise cezalandırma mantığında niteliksel bir değişime yol açtığını ifade eder. 19. yüzyılda cezalandırmanın artık yalnızca “bedensel özgürlükten yoksun bırakma” değil, bireyi topluma yeniden kazandırma süreci olması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Foucault’ya göre bu anlayış, cezayı daha “insancıl” hale getirmekten çok, iktidarın gözetim kapasitesini genişletmiştir. “İslah” ilkesi, suçlunun yalnızca davranışlarını değil, düşüncelerini, arzularını ve kişiliğini dönüştürmeyi hedefleyen bir toplumsal mühendislik projesine dönüşmüştür. Bu da hapishaneyi, bireylerin “normalleştirilmesi” için kullanılan bir laboratuvar haline getirmiştir. Sonuç olarak hapishane, görünürde ıslahı amaçlayan, fakat gerçekte bireyleri denetim altına alan bir “iktidar teknolojisi” olarak konumlanır. Bu, modern ceza sisteminin yalnızca adli değil, toplumsal bir işlev üstlendiğini gösterir. Foucault, s. 342-344

³² Kerim Çakır, “Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Uygulanarak İnfazı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 26, Sayı 2, Aralık 2020, 669-698, s. 670

CGTİHK m. 3'teki tanımdan yola çıkarak infazın amaçlarını hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi ve önleme olarak kabul edebiliriz. Maddede geçen "öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak" ifadeleri infazın önleme amacı, "hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak" ifadeleriyle de hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi yani topluma kazandırılması amacı ortaya konulmuştur.³³

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi m. 10/3'te de ceza infaz kurumu infaz sisteminin asıl amacı olarak, mahkûmların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması hususları düzenlenmiştir.

Suçlu, toplumla bütünleşme sürecinde zorluk yaşayan ve bu uyumsuzluğunu suç işleyerek ortaya koyan kişidir. Cezanın caydırıcılığı ile suçlunun topluma yeniden kazandırılması, diğer bir ifadeyle toplumsal uyumunun sağlanması, ceza politikasının temel hedeflerinden birini oluşturur. Suçun mahiyeti ve toplumun bu suça yüklediği değer, cezanın türü ve miktarının belirlenmesinde esas alınır. Bu bağlamda cezalandırma politikasına ilişkin ölçütler, devletin genel ceza siyaseti doğrultusunda yasa koyucunun takdirine bırakılmıştır. Bununla birlikte cezanın infazı, yalnızca cezalandırma değil, aynı zamanda hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasını amaç edinir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi, işlenen suçtan bağımsız olarak ayrı bir infaz programının uygulanmasını gerektirir. Bu çerçevede tüm çabalar, suçlunun uyumsuzluğuna yol açan psikolojik, sosyal, çevresel ve kişisel etkenlerin sistematik biçimde giderilmesine yönelmelidir. Böylece hükümlünün yeniden suça yönelmesinin önüne geçilmesi hedeflenir. Bu tür bir infaz anlayışı, cezaların suç türüne göre değil, hükümlünün infaz sürecinde sergilediği davranışlara, uymuna ve gelişimine göre yürütülmesini gerektirir. Aksi hâlde, aynı süreyle cezalandırılmış iki hükümlüden birinin sırf suçunun niteliği nedeniyle daha uzun süre cezaevinde kalması, cezaların farklı biçimlerde infaz edilmesi sonucunu doğurarak eşitlik ilkesini zedeleyecektir. Günümüz ceza infaz sistemlerinde şartla salıverme uygulamasına ilişkin eğilim, özgür-

³³ Özbek, s. 44.

lülüğü bağlayıcı cezaların yasayla belirlenmiş asgari bir kısmının infaz kurumunda geçirilmesi koşuluyla, hükümlünün kişisel gelişiminin gözlemlenmesine ve uygun zamanın belirlenmesine yöneliktir. Bu yaklaşımda işlenen suçun türü, şartlı salıverilme açısından belirleyici bir unsur olarak kabul edilmemektedir. Sonuç olarak, infaz yönünden aynı hukuki durumda bulunan hükümlüler arasında şartla salıverilme uygulamasında farklılık yaratılması, Anayasa'nın 10. maddesinde güvence altına alınan kanun önünde eşitlik ilkesine aykırıdır. Zira bu tür bir ayırımın, hukuk düzeni bakımından makul ve meşru bir gerekçesi bulunmamaktadır.³⁴

2.1. İnfazın Önleme Amacı

İnfazın esas amacı, suçlunun ceza infaz kurumundan çıktıktan sonra yani gelecekte tekrar suç işlememesini sağlamaktır. Yani hükümlü, tekerrürden uzak tutulmak istenmektedir. İnfazın gerçek amacı; hükümlünün gelecekte tekerrürden uzak kalabilmesi yeteneğini sağlamaktır. Cezanın infazı, suçu, yani sapıcı davranışı, kişinin sevk ve idare zafiyeti olarak anlar ve kişisel asgari donanımına, sonradan iyileştirme anlamında uygun davranışı bir yapı içinde oluşturur. Fiil, bu anlamda failin eseri olarak geçerlidir. Alman Federal Anayasa Mahkemesi de verdiği kararlarda, hürriyeti bağlayıcı cezanın infazının açıkça ortaya çıkan amacı olarak, yeniden sosyalleştirmeyi işaret etmiştir.³⁵

Cezalandırma, önleme amacı açısından geleceğe dönük bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, suç zaten işlenmiş olup cezalandırmanın amacı, failin ıslah edilerek yeniden suç işlemesinin önüne geçmektir. Ceza, toplum üzerinde yarattığı etkilerle bireyleri suç işlemekten caydırmayı hedefler (genel önleme), aynı zamanda fail üzerinde doğurduğu sonuçlarla onun suç işlemeye eğilimini engellemeyi amaçlar (özel önleme).³⁶ İnfazın amacı tek başına faile eyleminin kefaretinin ödetilmesi olamaz.

Esaslı amaç, failin yeniden suç işlemesini önlemektir.³⁷ Yani, suç işlemiş kişilerin yeniden aynı hataya düşmesini engellemek ve onların

³⁴ AYM, E.1991/18, K.1992/20, 31.03.1992.

³⁵ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 201.

³⁶ Ramadan Sanıvar, *Modern İnfaz Hukuku ve Koşullu Salıverilme (Şartlı Tahliye) Kurumu*, Seçkin Yay., 1. Baskı, Ankara 2020, s. 133.

³⁷ Özbek, s. 46.

gelecekte suç tekrarı riskinden uzak, topluma uyumlu bir yaşam sürdürebilmelerini sağlamaktır.³⁸

2.2. İnfazın Hükümlünün Yeniden Sosyalleştirilmesi Amacı

Yeniden sosyalleştirme, cezasını ceza infaz kurumunda çektiği süre boyunca hükümlünün topluma ve toplumun değer yargılarına uygun bir kişi haline getirilmesidir.³⁹

CGTİHK m. 73'te "Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike hâlleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur." denilerek mevzuatımızda yeniden sosyalleştirmeye ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bundan da anlaşıldığı üzere hükümlünün sadece ceza infaz kurumunda kalması değil, kaldığı sürede kendisine bir ıslah programı verilmesi buna uymasının sağlanması gerekmektedir.⁴⁰

İnfazın yeniden topluma kazandırma amacı, günümüzde hükümlünün infaz sürecini takiben suç işlemeyerek, insan onuruna uygun bir yaşam sürmesi için gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, yeniden topluma kazandırma, hükümlünün gelecekte sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde suçtan uzak bir yaşam biçimine yönlendirilmesi amacıyla ceza infaz kurumlarında yapılan tüm çabaların bir toplamıdır.⁴¹

Hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi için terapi ve danışmanlık, eğitim-öğretim, meslek ve iş kazandırma şeklinde programlar uygulanmaktadır.⁴²

³⁸ Sanıvar, s. 135.

³⁹ Özbek, s. 45.

⁴⁰ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 199

⁴¹ Sanıvar, s. 136.

⁴² Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 274.

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları)⁴³ madde 91 ve 92’de hükümlülere, kanunlara saygı gösterme düşüncesini ve tahliye olduktan sonra hayatlarını idame ettirecek yetenekleri kazandırmak gerektiği düzenlenmiştir.⁴⁴

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Cezaevi Kuralları’nda,⁴⁵ ceza infaz kurumunda cezasını çeken hükümlülere, kanunlara saygı göstermeleri ve salıverildiklerinde yaşamlarını sürdürebilecek beceriler kazandırılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. İnfazın yeniden topluma kazandırma amacı, suçun niteliği ve cezanın süresine bakılmaksızın tüm hükümlüler için geçerli olan bir ilke olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, müebbet hapis cezası almış bir hükümlünün bile infaz sürecinin sonunda topluma yeniden entegre

⁴³ “Kural 91

Hapis cezasına veya benzeri bir tedbire mahkum olan mahpusların ıslahının amacı, ceza süresinin izin verdiği ölçüde bu kimselerde hukuka saygı ve kendilerine yeterli hale gelme isteğinin oluşmasını ve bunları yapmak için uygun duruma gelmelerini sağlamaktır. Islah rejimi, mahpusların öz saygılarını ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde uygulanır.

Kural 92

1. Bu amacı gerçekleştirmek için, her mahpusun toplumsal geçmişini ve suç geçmişini, fiziksel ve ruhsal kapasitesini ve kabiliyetini, şahsi tabiatını, hapis cezasının süresini ve tahliye edildikten sonrası için beklentilerini dikkate alarak, bireysel ihtiyaçlarına uygun biçimde, bulunduğu ülkede mümkün olduğu takdirde dinsel bakım da dahil, eğitim, meslek rehberliği ve öğretimi, grup çalışması, iş danışmanlığı, fiziksel gelişme ve ahlaki karakteri güçlendirme gibi her türlü uygun vasıta kullanılır.

2. Mahpusun ceza infaz kurumuna girişinden sonra ceza infaz kurumu müdürüne, belirli bir uzunlukta ceza almış her mahpus için yukarıdaki fıkra da belirtilen konularda tam bir rapor verilir. Bu tür bir rapor her zaman, mümkün olduğu takdirde psikiyatri alanında tecrübesi olan bir sağlık görevlisinin mahpusun fiziksel ve ruhsal durumu hakkında vereceği bir raporu da içerir.

3. Raporlar ve konuyla ilgili belgeler şahsi dosyaya konur. Bu dosya günü gününe tutulur; dosyalar ihtiyaç meydana geldiğinde, görevli personel tarafından her an bakılabilecek bir şekilde düzenlenir.”

(<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf> (E. T. 10.01.2025))

⁴⁴ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, 279.

⁴⁵ “106.1 Beceri kazandırma eğitimleri de dâhil olmak üzere, mahpusların sorumlu ve suçtan uzak bir yaşam tarzına yönelmelerini amaçlayan sistemli bir eğitim programı, hükümlülere uygulanan rejimin temel bir parçasını oluşturmaktadır.

106.2 Bütün hükümlüler, eğitim ve öğretim programlarına katılmaya teşvik edilmelidir.”
<https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978> (E. T. 12.04.2025).

olacağı göz önünde bulundurulmalı ve infazın esasları buna uygun bir şekilde düzenlenmelidir. Özgürlükten yoksunluğun psikolojik ve sosyal etkileri göz önüne alındığında, müebbet hapis cezası almış bir hükümlünün de bir gün özgürlük hakkını yeniden kazanma olasılığı her zaman açık tutulmalı, umudu kaybetmesine engel olunmalıdır. Yeniden topluma kazandırma, devletin temel insan hakları kapsamında, her bireyin onuruna saygı gösterme yükümlülüğünün bir gereğidir.⁴⁶

II. BÖLÜM: KOŞULLU SALIVERİLME

1. GENEL OLARAK KOŞULLU SALIVERİLME

Koşullu salıverilme mevzuatımızda CGTİHK'nin 107. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre genel olarak bütün hükümlüler, aldıkları cezaya veya işledikleri suça bakılmaksızın koşullu salıverilmenin şartlarını sağlamaları durumunda bu düzenlemeden yararlanabilecektir. Koşullu salıverilme; hapis cezası mahkûmlarına uygulanan bir infaz usulü olup bununla iyi halli oldukları tespit edilen mahkûmların, infaz kurumunda kaldığı süre kısaltılarak yeniden topluma kazandırılmaları amaçlanmaktadır.⁴⁷

Hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz kurumlarında çektirilmesi, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini çoğu zaman zorlaştırmaktadır. Cezaevlerinin sıkı ve olumsuz koşullarından doğan zararların önüne geçebilmek ve mahkûmun topluma dönüşünü kolaylaştırmak amacıyla koşullu salıverilme kurumu kabul edilmiştir.⁴⁸ Ancak yine de CGTİHK ile 3713 sayılı TMK kapsamındaki bazı hükümler koşullu salıverilmenin mümkün olmayacağı durumları düzenlemiştir.

Koşullu salıverilme, esasen infaz rejimine ilişkin bir kurum olup, suç tipleri esas alınarak hükümlülerin infaz kurumunda farklı oranlarda kalmalarını öngören düzenlemeler yapılması, bu kurumun özüne aykırıdır. Zira koşullu salıverilmede dikkate alınması gereken hususlar; hükümlünün toplumsal tehlikelilik durumu, infaz süresince sergilediği iyi hâl, cezaevi kurallarına ve disiplin sistemine uyumu,

⁴⁶ Sanıvar, s. 142

⁴⁷ Fahrettin Kızıllı, "Cezalandırmanın Amacı ve "Umut Hakkı" Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları", *TBB Dergisi*, 2018 (138), s. 40.

⁴⁸ Çakır, s. 671

salıverildikten sonra topluma uyum sağlama yeteneği, davranışlarını kontrol etme becerisi ve disiplin cezası alıp almadığı gibi, infaz süreci ve sonrasına ilişkin ölçütlerdir. Buna karşın, suçun işlendiği aşamaya veya suçun türü ve niteliğine ilişkin değerlendirmelerin koşullu salıverilmede belirleyici bir unsur olarak dikkate alınması, hükümlünün geçmişteki fiili nedeniyle ikinci kez cezalandırılması anlamına gelmektedir. Bir suçun daha ağır bir yaptırımla cezalandırılması gerektiği yönünde bir kanaat mevcutsa, bu durum suç ve ceza politikasını belirleme yetkisine sahip olan kanun koyucu tarafından, kanunilik ilkesi çerçevesinde cezanın alt ve üst sınırlarının yeniden düzenlenmesi suretiyle çözümlenmelidir. Buna karşın, cezanın ağırlığını dolaylı biçimde artırma amacıyla infaz aşamasına ilişkin oranların veya koşulların değiştirilmesi, hukuken ve ceza adaletinin temel ilkeleri bakımından kabul edilebilir değildir.⁴⁹ Bu kapsamda 5275 sayılı kanunda 7242 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle, koşullu salıverilmede iyi halli olarak geçirilmesi gereken sürenin adi suçlarda birkaç istisna dışında üçte ikiden yarıya düşürülmesi; örgütlü suçlarda dörtte üçten üçte ikiye indirilmesine rağmen terör suçlarında dörtte üç oranının korunması eşitlik ilkesine aykırıdır.⁵⁰ Kanun koyucunun bazı suç tiplerini koşullu salıverilme kapsamı dışında bırakması, suçlunun tehlikeliliği veya tekerrür durumu gibi unsurları göz ardı etmesi yönünden eleştirilmektedir. Sadece toplumda infial yaratabilecek suçlara odaklanmak, cezanın infazıyla ulaşılmak istenen amaca aykırıdır.⁵¹

Koşullu salıverme; hakkında kesinleşen bir hapis cezası olan ve ceza infaz kurumuna giren hükümlünün, bu cezasından kanunda gösterilen miktarının (oranının) iyi halli olarak geçirmesi üzerine, cezasının kalan kısmını ceza infaz kurumunun dışında geçirmesidir.⁵² Ceza infaz kurumundan koşullu salıverilen hükümlünün bu süreçte kasıtlı bir suç işlememesi ve birtakım şartlara uyması gerekir.

⁴⁹ Furkan Ali Şimşek, *Türk Ceza Hukukunda Koşullu Salıverilme*, (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul 2023), s. 90

⁵⁰ Demirbaş, s. 532

⁵¹ Çakır, s. 677

⁵² Öztürk, Erdem, s. 541; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Şartlı Tahliye Hakkında R (2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararında koşullu salıverilme, hüküm giymiş mahkûmların bireyselleştirilmiş tahliye sonrası koşullar altında erken tahliye edilmesi anlamına gelir, şeklinde tanımlanmıştır. <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915183913.pdf> (E. T. 10.04.2025)

Koşullu salıverilme, hükümlünün cezasının infazının henüz tamamlanmadığı bir durumu ifade eder. Bu durumda, ceza infazı kurumunda değil, toplumsal ortamda sürdürülmektedir. Eğer koşullu salıverilme, hükümlünün toplumsal yaşama entegrasyonunu ve denetimli serbestlik koşullarını dikkate almadan yapılırsa, cezalandırma amacına aykırı bir durum ortaya çıkmış olur.⁵³

Ne kadar süreyle hapis cezasına mahkûm edilmiş olursa olsun infaz kurumunda cezasını çekmekte olan hükümlünün yine de koşullu salıverilmeden yararlanabilme, şartları ağır da olsa, toplumsal ortama tekrar geri dönmeye ilişkin ümitlerinin canlı tutulması gerekir.⁵⁴

Hükümlü, ceza infaz kurumunda cezasını çekerken belli bir ıslah programına tabi tutulur, ceza infaz kurumundaki tutum ve davranışları gözlemlenir. Hükümlünün mahkûm edildiği suçtan dolayı pişmanlık duyup duymadığı değerlendirilir. Bu pişmanlığı gösteren hükümlü açısından koşullu salıverilme mümkün olabilmektedir. Yani, koşullu salıverilme kurumunun temel şartı olan iyi halli olma durumunun değerlendirilmesindeki temel kriter, hükümlünün işlemiş olduğu suçtan pişman olmasıdır.⁵⁵

Koşullu salıverilme özgürlüğü bağlayıcı cezaya mahkûm edilmiş hükümlüler üzerinde ceza infaz kurumunun olumsuz etkilerinin en aza indirilmesini ve hükümlülerin yeniden sosyalleşmesini temin eden bir kurum olarak görülmektedir. Koşullu salıverilme ile cezanın amaçlarından olan ıslah, yani özel önleme sağlanmak istenmektedir.⁵⁶

Koşullu salıverilme kurumu özgürlüğü sınırlayıcı cezanın hükümlü nezdinde bireyselleştirilmesine yardım eder. Koşullu salıverilme sayesinde hükümlü, aldığı cezanın süresinin tamamı sona ermeden önce yeniden özgür olacağı günlerin umudunu taşır. Böylece ceza infaz kurumundaki eğitim ve ıslah programlarına uygun hareket eder.⁵⁷

Koşullu salıverilme ceza infaz kurumundaki hükümlünün iyi halli olmasını teşvik eder, onu cesaretlendirir, adeta ona hürriyetin çıraklı-

⁵³ Özgenç vd., s. 123.

⁵⁴ Özgenç vd., s. 129.

⁵⁵ Akkaş, s. 307.

⁵⁶ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 527

⁵⁷ Hakan Gündüz, "Koşullu Salıverilme Kararının Geri Alınması", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, sy. 2 (Ekim 2021): 389-420, s. 392.

ğını yaptırmış olur.⁵⁸ Hükümlü ceza infaz kurumundan erken çıkmak ve bir daha dönmek için ıslah sürecini doğru şekilde geçirir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Şartlı Tahliye Hakkında R (2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararında da koşullu salıverilmeye ilişkin düzenlemeler mevcuttur.⁵⁹ Yine Birleşmiş Milletler Ge-

⁵⁸ Dönmezer, Erman, C. III., s. 286.

⁵⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Şartlı Tahliye Hakkında R (2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararı

"II. Genel İlkeler

3. Şartlı tahliye, tahliye sonrası şartlar ve gözetim aracılığıyla mahkûmların ceza infaz kurumundaki yaşamından toplum içinde yasalara uygun bir yaşama geçişlerine yardımcı olmayı amaçlamalı ve kamu güvenliğini sağlamaya ve toplumda suçluluğu azaltmaya katkıda bulunmalıdır.

4. a. Hapsedilmenin zararlı etkilerini azaltmak ve dış toplumun güvenliğini güvence altına almayı amaçlayan koşullar altında mahkûmların topluma yeniden katılmalarını desteklemek için ömür boyu hapse mahkûm olanlar dahil tüm mahkûmlar, kanunen şartlı tahliyeden yararlanabilmelidirler.

4. b. Hapis cezası sürelerinin şartlı tahliyeye elvermeyecek kadar kısa olması durumunda, bu amaçları gerçekleştirmede başka yollar aranmalıdır.

5. Mahkûmlar cezalarını çekmeye başladıklarında, ya asgari süreyi doldurarak ne zaman şartlı tahliyeden yararlanabileceklerini (bu süre mutlak zaman olarak ve /veya cezanın oranına göre belirlenir) ve şartlı tahliyeden yararlanabilmek için gerekli olan kriterleri ("takdire bağlı tahliye sistemi") ya da mutlak zaman olarak ve/veya cezanın oranına göre belirlenen sabit bir süreyi doldurarak ("zorunlu tahliye sistemi") ne zaman şartlı tahliyeden yararlanma hakkına sahip olduklarını bilmelidir.

6. Asgari veya sabit süre, şartlı tahliye ile amaçlananların gerçekleştirilmesini engelleyecek kadar uzun olmamalıdır.

7. Sonucu olumsuz olan kişiselleştirilmiş değerlendirmenin, şartlı tahliye tarihinde çok küçük bir değişiklik yapacağı cezalarda, zorunlu tahliye sistemi uygulanarak tasarruf edilecek kaynaklar göz önünde bulundurulmalıdır.

8. Şartla tahliye edilen mahkûmların yeniden suç işleme riskini azaltmak amacıyla, mahkûmlar, aşağıda belirtilen kişiselleştirilmiş şartlara tabi tutulabilmelidir:

- tazminat ödemek veya mağdurun zararının karşılamak;
- suçun işlenmesi ile açıkça bağlantılı olan uyuşturucu veya alkol kullanımı ya da tedavi edilebilen başka rahatsızlıklar için tedaviye tabi tutulmak;
- çalışmak ya da örneğin eğitim veya mesleki eğitim gibi, onaylanmış diğer mesguliyet faaliyetlerine katılmak;
- kişisel gelişim programlarına katılmak;
- bazı yerlerde ikamet etmekten ya da bu yerleri ziyaret etmekten menedilmek.

9. ilke olarak şartlı tahliyeye, yardım ve denetim tedbirlerini içeren gözetim de eşlik etmelidir. Gözetimin niteliği, süresi ve yoğunluğu her bireysel duruma göre uyarlanmalıdır. Şartlı tahliye süresi boyunca düzeltmeler yapılabilir.

10. Şartlar ve gözetim tedbirlerinin geçerli olacağı süre, cezanın henüz çekilmemiş kısmı ile orantısız olmayacak şekilde düzenlenmelidir.

nel Kurulu'nun A/ Neb/45/110 sayılı ve 2 Nisan 1991 Tarihli Tavsiye Kararı ile kabul edilen Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları (Tokyo Kuralları)⁶⁰ da koşullu salıverilme kurumunun mahkumiyetlere alternatif bir kurum olarak uygulanması tavsiye etmektedir.

Avrupa Konseyi Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (AİÖK) ömür boyu hapis cezası mahkumlarının durumları ile ilgili yayımlamış olduğu 25. Genel Rapor'unda, üye devletleri, ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilen kişilerin yalnızca cezanın infazına odaklanılarak değil, aynı zamanda bu kişilerin ceza infaz kurumu içi ve dışındaki bireysel risk düzeylerinin göz önünde bulundurularak ıslah sürecine tabi tutulmaları gerektiği yönünde değerlendirmeye davet etmektedir. Bu çerçevede, müebbet hapis mahkûmlarının diğer hükümlülerden uzun süreli biçimde tecrit edilmesine veya ceza infaz kurumlarında sürekli olarak kelepçe gibi güvenlik tedbirlerine tabi tutulmasına ilişkin yasal zorunlulukların kaldırılması yönünde reform niteliğinde adımlar atılması önerilmektedir.

Komite, ömür boyu hapis cezasının infazında, belirsiz süreli hapsedilmenin birey üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin azaltılmasına, mahkûmun bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve topluma yeniden kazandırılmasına öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, mahkûmun dış dünya ile bağlarının tümüyle koparılması ve ileride güvenli koşullarda toplum içinde yaşamaya elverişli bir rejimin oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için, cezanın belirli aralıklarla gözden geçirilmesine olanak tanıyan etkili bir mekanizmanın kurulması elzemdir. Sadece sembolik nitelikte bir salıverilme başvurusu imkânı sunmak yeterli olmayıp, bu başvurunun gerçeğe dönüşebilecek ve etkili sonuç doğurabilecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, üye devletlerin ömür boyu hapis cezası infaz edilen kişilerin ıslahını sağlamak sure-

11. Süresi belirsiz olan şartlar ve gözetim tedbirleri, ancak, toplumun korunması için kati suretle gerekliyse ve Rec (2000) 22 Sayılı Tavsiye Kararında gözden geçirilmiş haliyle, kamusal ceza ve tedbirler hakkında Avrupa Kuralları'nın 5. Maddesinde yer alan güvenceler doğrultusunda ise uygulanmalıdır."

⁶⁰ <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915564914.pdf> (E. T. 10.04.2025)

tiyle salıverilme ihtimalini gerçekçi ve erişilebilir kılmaları beklenmektedir.⁶¹

Koşullu salıverilme düşüncesinin temelinde, hükümlünün tahliye sonrasında yeniden suç işlemesinin önlenmesi amacı yatmaktadır. Tahliye sonrasında uzman kişiler tarafından denetlenmesi ve desteklenmesi halinde, hükümlülerin topluma daha hızlı uyum sağlayıp sosyal hayata daha etkin biçimde katılması mümkün kılınabilecektir. Her durumda, bu sürecin yönetimi, yeniden sosyalleştirme amacının somutlaşmış bir uygulamasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, sağlam temellere dayanan ve sistematik biçimde kurgulanmış bir süreç yönetiminin, hükümlülerin yeniden cezaevine dönme veya aynı ya da farklı bir suçtan tekrar mahkûm olma ihtimalini azaltıcı bir işlev gördüğü ifade edilebilir.⁶²

Anayasa Mahkemesi koşullu salıverilmenin, cezanın çektirilmesi- nin kişiselleştirilmesi, başka bir deyişle ceza infaz kurumundaki tutum ve davranışlarıyla (iyi durumuyla) topluma uyum sağlayabileceği izlenimini veren hükümlünün ödüllendirilmesi olarak kabul eder. Suçlunun kendisine verilen cezadan daha kısa bir sürede uslanması, eyleminden pişmanlık duyması ve bunu iyi davranışıyla kanıtlaması durumunda, ceza infaz kurumunda daha fazla kalmasının gereksiz olabileceğini ve böyle durumda hükümlünün ceza infaz kurumunda kalmamasını temin edecek en etkili aracın koşullu salıverilme olduğunu belirtmiştir.⁶³

2. BENZER KAVRAMLAR İLE FARKI

2.1. Af

Koşullu salıverilme kurumu zaman zaman af kavramı ile karıştırılabilmektedir. Ancak af, suç teşkil eden eylemlerle ilgili olarak kesinleşmiş mahkûmiyet hükümlerini tamamen veya kısmen ortadan kaldıran, cezanın infazını hafifleten ya da değiştiren, kimi durumlarda

⁶¹ <https://rm.coe.int/1680727f90> (E. T. 03.06.2025)

⁶² Semih Yumak, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Hükümlüyü Topluma Yeniden Kazandırmak Bağlamında Salıverilmeye Hazırlık, Geçiş Sürecinin Yönetimi ve Koşullu Salıverilme", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 5, sy. 7, Nisan 2014, 419-443, s. 424.

⁶³ AYM, E. 2001/4, K. 2001/332, T. 18.07.2001

kamu davasını düşüren veya mahkûmiyeti tüm hukuki sonuçlarıyla birlikte hükümsüz sayan, yasama ya da yürütme organları tarafından tesis edilen bir kamu hukuku işlemidir.⁶⁴

Af, temel olarak iki farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan genel af hem mahkûmiyet kararını hem de kamu davasını ortadan kaldırır. Diğer bir ifadeyle, kamu davasının hiç açılmamış sayılmasına, açılmışsa düşmesine ve hüküm verilmişse, bu hükmün tüm sonuçlarıyla birlikte geçersiz hale gelmesine yol açar.⁶⁵ Eğer af, hükmün kesinleşmesinden önce yürürlüğe girerse, davayı düşürücü bir etki doğurur. Bu durumda, af tarihine kadar dava açılmamışsa artık dava açılması da mümkün değildir. Soruşturma aşamasında ise savcılık tarafından “takibatın düşürülmesine” karar verilir. Af konusu olan bir suç dosyası, af kapsamına giren kişinin temyiz başvurusunda bulunması veya savcının beraat yahut mahkûmiyet istemesi üzerine Yargıtay’a intikal etmiş olsa dahi, yüksek mahkeme artık dosyayı esastan inceleyemez; davanın düşürülmesine karar vermekle yetinir. Affedilen fiilin hukuki nitelendirmesi sonradan değiştirilse bile, aynı fiil hakkında yeni bir vassıflandırma yapılarak yeniden dava açılması mümkün değildir. Eğer af, kesin hükümden sonra yürürlüğe girerse, kesin hükmü ortadan kaldırıcı etki doğurur. Bu durumda hükümlü, yalnızca asıl cezadan değil, fer’î ve mütemmim nitelikteki tüm cezalardan da kurtulur. Ayrıca genel af, tecil edilmiş mahkûmiyetler bakımından da uygulanabilir ve tecil kapsamında öngörülen denetim veya yardım gibi yükümlülükleri de ortadan kaldırabilir.⁶⁶

Özel af ise yalnızca cezaya etki eder. Bu tür af, kesinleşmiş bir cezanın tamamen ortadan kaldırılmasını, ceza miktarının azaltılmasını veya ceza türünün değiştirilmesini sağlar.⁶⁷ Özel af ile hapis cezası tümüyle ortadan kalkmamaktadır. TCK’nin 65. maddesinin 2. Fıkrası uyarınca ceza özel affa uğramış olsa dahi ceza mahkumiyetinin bir sonucu olan ve fakat güvenlik tedbiri başlığı altında belli haklardan yoksun bırakılma sonucunu doğuran tedbirler, varlığını korumaya devam edecektir.⁶⁸

⁶⁴ Sanıvar, s. 354.

⁶⁵ Özbek, s. 442.

⁶⁶ Doğan Soyaslan, “Af”, *Anayasa Yargısı*, 2001, 17(1), 412-437, s. 418-419.

⁶⁷ Sanıvar, s. 359.

⁶⁸ Özbek, s. 443.

Özel af, bireysel veya toplu nitelikte olabilir. Bireysel özel af durumunda, affın kapsamına giren kişi veya kişiler ile bunların işlediği suçlar ve affın hangi ölçüde uygulandığı açıkça belirtilir. Buna karşılık toplu özel af uygulamasında, affedilen kişilerin adları yer almaz; affedilen cezaların türleri ve kapsamı gösterilir. Bu tür bir aftan, yasanın yürürlüğe girdiği tarihte, yasada belirtilen nitelikte ve sürede cezayı çekmekte olan herkes yararlanır. Özel af, mahkûmiyet hükmünün varlığını ortadan kaldırmaz; dolayısıyla mahkûmiyete bağlı hukuki sonuçlar geçerliliğini sürdürür. Özel af yalnızca cezaya etki eder; cezanın tamamen veya kısmen infaz edilmesini önleyebilir ya da mevcut cezayı daha hafif bir cezaya dönüştürebilir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli husus, özel affın kapsamının sınırlı olmasıdır. Mevcut düzenleme uyarınca özel af yalnızca hapis cezaları bakımından uygulanabilir; adli para cezalarını ise etkilemez. Bu çerçevede, kanunda hapis veya adli para cezasının seçimlik olarak öngörüldüğü hâllerde, yargıcın hükmettiği ceza türü belirleyici olacaktır. Eğer yargıç adli para cezasına hükmetmişse, özel af hükümlerinin uygulanması mümkün değildir.⁶⁹

Koşullu salıverilme, hükümlünün ceza infaz kurumundaki süreci boyunca iyi hâlli olduğunun tespit edilmesi hâlinde, cezasının belirli bir kısmını ceza infaz kurumu dışında geçirmesine imkân tanıyan bir infaz kurumudur. Bu düzenlemede hükümlünün iyi hâlli olup olmaması belirleyici unsurlardan biridir. Oysa af kurumunda, kişinin ceza infaz kurumundaki davranışları ya da kişisel durumu gözetilmeden, objektif olarak cezanın tümüyle veya kısmen ortadan kaldırılması söz konusudur. Koşullu salıverilme kararı, mahkeme veya hâkim tarafından verilir ve infaz hukukuna ilişkin bir uygulamadır. Buna karşın af, yasama veya bazı durumlarda yürütme organının takdirine bağlı olarak kabul edilen ve çoğunlukla siyasal ya da toplumsal saiklerle gündeme gelen bir maddi ceza hukuku işlemidir. Koşullu salıverilme sonrası, salıverilen kişi denetim süresi içinde kasten bir suç işler veya kendisine yüklenen yükümlülüklere aykırı davranırsa, verilen koşullu salıverilme kararı geri alınabilir ve kalan cezanın infazı kurum içinde devam ettirilir.⁷⁰

⁶⁹ Sibel Can, "Türk Hukukunda Af Kurumu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, sy. 4 (Aralık 2016): 1291-1312. https://doi.org/10.1501/Huk-fak_0000001836, s. 1309

⁷⁰ Sanıvar, s. 365.

Bu çerçevede, genel af, cezanın tüm sonuçlarıyla birlikte tamamen ortadan kaldırılmasını; özel af ise yalnızca cezanın kaldırılmasını veya hafifletilmesini konu edinir. Ceza ile bağlantılı durumlarda özel af, doğrudan cezayı hedef alır; ancak cezanın nasıl infaz edileceğiyle ilgili değildir. Dolayısıyla, bir düzenlemenin özel af niteliğinde olup olmadığının tespitinde belirleyici olan husus, düzenlemenin cezanın kendisini mi etkilediği, yoksa cezanın infaz biçimini mi belirlediğidir. Buna göre, eğer düzenleme suç ve cezanın kapsamına müdahale ederek cezanın ortadan kaldırılmasını, azaltılmasını veya türünün değiştirilmesi suretiyle hafifletilmesini öngörüyorsa, bu durumda söz konusu düzenleme özel af niteliğindedir. Buna karşılık, düzenleme suçun veya cezanın kapsamına ilişkin olmayıp yalnızca cezanın infaz usulünü veya şeklini belirlemeye yönelikse, bu durumda düzenleme infaz hukukuna ilişkin bir düzenleme olarak değerlendirilmelidir.⁷¹

2.2. Erteleme

Koşullu salıverilmede ertelemeden farklı olarak, hükümlünün belli bir süreyi ceza infaz kurumunda geçirmesi gerekmektedir. Yine erteleme yalnızca iki yıl veya daha az süreli hapis cezaları için mümkünken koşullu salıverilme kural olarak her tür hapis cezası bakımından mümkündür.⁷²

Belirli şartların gerçekleşmesi halinde, iki yıl ya da daha kısa süreli hapis cezaları ertelenebilir. Bu kapsamda, daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan uzun hapis cezası almamış ve yargılama sürecinde pişmanlık gösteren bireyler, cezanın ertelenmesinden yararlanabilir. Öte yandan, koşullu salıverilme ise cezanın süresine bakılmaksızın tüm hapis cezaları için geçerli olan bir uygulamadır. Ancak, hapis cezasının ertelenmesi yalnızca iki yıl veya daha kısa süreli hapis cezaları için söz konusu olmaktadır. Hükümlü hakkında koşullu salıverme kararının verilip verilmeyeceği, cezanın bir bölümünün iyi hâlle infaz edilmesi gibi şartlara bağlıdır. Buna karşılık, hapis cezasının ertelenmesi ise hükmedilen cezanın ağırlığı dikkate alınarak kararlaştırılır. Koşullu salıverilme, cezanın belirli bir kısmının infazı tamamlandık-

⁷¹ AYM, E. 2020/44, K. 2020/41, 17.07.2020, § 24

⁷² Özbek, s. 388.

tan sonra infaz hâkimi tarafından değerlendirilir. Buna karşın, hapis cezasının ertelenmesi kararı, yargılama süreci sonucunda mahkeme tarafından verilir.

3. KOŞULLU SALIVERİLMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Koşullu salıverilmenin hukuki niteliği konusunda, deneme süresinin hukuki etkisine göre farklı iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisi koşullu salıverilmeyi bir güvenlik tedbiri olarak kabul eder. Cezanın amacı, faile acı ve ızdırap verilmesidir. Koşullu salıverilme ile hükümlü ceza infaz kurumundan çıkacağından artık hakkındaki cezanın acı ve ızdırap çektirmesi mümkün değildir. İkinci görüşe göre koşullu salıverilme bir ceza infaz biçimidir. Kişi cezasını iyi halli olarak infaz ediyorsa yani ıslah olduğu anlaşılabiliyorsa artık cezasının sonuna kadar hürriyetinin kısıtlanmasına gerek yoktur. Ancak dışarı çıktıktan sonra da yükümlülüklerini yerine getirmezse tekrar ceza infaz kurumuna dönecektir. Yani kişinin koşullu salıverilmesi, hakkındaki cezanın ortadan kalkması anlamına gelmez. Dolayısıyla koşullu salıverilme aşamasında da cezanın infazı sürmektedir.⁷³

Kanunda aranan tüm şartlar mevcutsa ve hükümlünün koşullu salıverilmesinin reddini gerektirir hukuki bir neden olmaması durumunda, hükümlünün koşullu salıverilmesi yönünde karar verilmesi gerekir. Yani, hükümlü, kanuni gereklilikleri yerine getirdiğinde koşullu salıverilmeyi umut etmesi hatta salıverilmesinin bir hak olduğunun ileri sürülmesi mümkündür.⁷⁴

CGTİHK, hükümlünün talebi olmaksızın şartla salıverilmesine ilişkin açık bir hüküm içermemektedir. Bununla birlikte, kanunun belirlediği süreyi iyi hâl ile tamamlayan hükümlü, herhangi bir talepte bulunmasa dahi koşullu salıverilmeden yararlanabilir. Ayrıca, hükümlünün koşullu salıverilme talebinde bulunma hakkı da bulunmaktadır. Bu bağlamda, koşullu salıverilme, hükümlü açısından bir hak niteliği taşımaktadır.⁷⁵

⁷³ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 538.

⁷⁴ Dönmezer, Erman, c. III, 291; Çakır, s. 671.

⁷⁵ Özbek, s. 388.; "Koşullu salıverilme cezanın çektirilmesinin kişiselleştirilmesi, başka bir deyişle cezaevindeki tutum ve davranışlarıyla (iyi hâl) topluma uyum

4. KOŞULLU SALIVERİLMENİN AMACI

Koşullu salıverilmenin asıl fonksiyonu çağdaş hukukta cezanın amacı olan özel önleme yani ıslah amacı ile ilgilidir.⁷⁶ Hükümlülerin ceza infaz kurumunda kaldıkları süreler boyunca cezaevlerinin hükümlüler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve hükümlülerin ıslah edilip yeniden topluma kazandırılması koşullu salıverilme kurumu ile mümkün olacaktır. Yeniden özgürlüğe kavuşacağı umudu ve beklentisi ile hükümlüler cezaevlerindeki ıslah ve terbiye programlarına daha uygun şekilde katılım sağlamaktadır. Bu da hükümlülerin topluma geri kazandırılmaları sürecini hızlandırmaktadır.⁷⁷

Bu kurumun amacı, hükümlünün suçtan arınmış bir yaşama geçişini desteklemektir. Ceza infaz kurumlarında uzun süre hapis cezası alan hükümlülerin, bu ortamın olumsuz etkilerinden korunması ve topluma yeniden kazandırılması, koşullu salıverilmenin temel hedeflerinden biridir. Koşullu salıverilme, hükümlülerin özgürlüklerine kavuşma umudu taşımasını sağlayarak, ceza infaz kurumlarındaki rehabilitasyon süreçlerine uyumlarını artırmaktadır. Bu uygulama, işlediği suç nedeniyle pişmanlık duyan ve iyi hâl sergileyen hükümlüleri, topluma dönüş sürecine hazırlamayı teşvik eden önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır.⁷⁸

sağlayabileceği izlenimini veren hükümlünün şarta bağlı olarak ödüllendirilmesidir. Suçlunun kendisine verilen cezadan daha kısa bir sürede uslanması, eyleminden pişmanlık duyması ve bunu iyi davranışıyla kanıtlaması durumunda cezaevinde daha fazla kalması gereksiz olabilir. Bu durumda koşullu salıverilme, infaz sistemindeki en etkili araçtır. Koşullu salıverilmenin en önemli öğeleri; cezanın belirli bir süre çekilmiş olması, hükümlünün bu süre içinde iyi hâl göstermesi, koşullu salıverildikten sonra gözetim altında kalması ve koşullu salıverilmenin gereklerine uyulmaması durumunda koşullu salıverilme kararının geri alınabilmesidir." (Günay Okan, B. No: 2013/8114, 17.09.2014, § 20; AYM, E.2001/4, K.2001/332, 18.07.2001); "Anayasa'nın 19. maddesinin ikinci fıkrası, bir hükümlünün koşullu salıvermeden otomatik olarak yararlandırılmasını güvence altına almamaktadır. Ancak koşullu salıvermeden yararlanmak için Kanun'da öngörülen tüm şartları taşıyan hükümlüler bakımından ilgili yargı organlarının takdir yetkisinin bulunmadığı (belli bir sürenin çekilmiş olduğu) durumlarda koşullu salıverme hükümlerinin uygulanmaması, kişilerin keyfi olarak hürriyetlerinden yoksun bırakılmalarını yasaklayan Anayasa'nın 19. maddesi ile bağdaşmayacaktır." (Erdoğan İba [2. B.], B. No: 2014/16162, 20.07.2017, § 35)

⁷⁶ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 539.

⁷⁷ Sanıvar, s. 349.

⁷⁸ Sanıvar, s. 348.

Ceza, hem genel hem de özel önleme işlevine sahiptir. Koşullu salıverilme ise özel önleme amacına hizmet ederek hükümlünün toplumsal bağlarını güçlendirmesini, pişmanlık duymasını ve yeniden suç işlememesi yönünde davranış geliştirmesini sağlamayı hedefler.⁷⁹ Koşullu salıverilme aynı zamanda hükümlünün yeniden suç işlemesini de önler ve toplumu suça karşı korumuş olur. Koşullu salıverme ile cezasının tamamını ceza infaz kurumundan çekmeden dışarı çıkan hükümlü, özgürlüğünün yeniden sınırlanmaması için suçtan kaçınacak, kanunlara ve toplumun kurallarına uymakta daha dikkatli ve özenli olacaktır.

Sonuç olarak, koşullu salıverilme kurumu, mahkûmu topluma tam anlamıyla yeniden kazandırmak ve bu süreçte onu motive etmek amacı taşımaktadır. Diğer yandan, uygulanan denetimli serbestlik tedbirleri sayesinde toplum açısından da önleyici nitelikte bir koruma mekanizması oluşturulmaktadır. Bu çerçevede, koşullu salıverilmenin hem hükümlüyü iyi hâlli davranışları nedeniyle ödüllendiren hem de toplumu olası tehlikelere karşı koruyan çift yönlü bir işlevi bulunduğu söylenebilir.⁸⁰

5. KOŞULLU SALIVERİLMENİN LEH VE ALEYHİNDEKİ GÖRÜŞLER

5.1. Lehine Olan Görüşler

Koşullu salıverilme kurumu, ceza infaz sisteminde hükümlülerin iyi hâllerini teşvik eden ve onları topluma yeniden kazandırmayı amaçlayan önemli bir mekanizmadır. Bu kurum, cezanın yalnızca bir yaptırım değil, aynı zamanda failin ıslahını ve toplumsal değerlere yeniden uyum sağlamasını hedefleyen bir araç olduğunu ortaya koyar. Suçu, toplumsal değerlere yönelmiş kusurlu bir davranış olarak gören ve cezanın temelini kefarete düşüncesine dayandıran yaklaşımlar açısından koşullu salıverilme, suçlunun topluma dönüş sürecinde kendi iradesiyle ıslah olma fırsatı bulduğu bir aşamadır. Bu bağlamda, cezası süresince iyi hâl sergileyen hükümlü için koşullu salıverilme bir tür ödül veya bağış niteliği taşır. Böylece, hükümlülerin uslanmalarını ve toplumsal normlara yeniden uyum göstermelerini özendiren bir teşvik aracı işlevi görür. Ayrıca koşullu salıverilme, cezaların bireyselleş-

⁷⁹ Yumak, s. 423.; Çakır, s. 672

⁸⁰ Yumak, s. 434

tirilmesi bakımından da önemli bir araçtır. Zira bu kurum, her hükümlünün kişisel özelliklerini, ceza sürecindeki tutum ve davranışlarını dikkate alarak cezalandırma sürecinin bireye özgü hale getirilmesine imkân tanır. Bu yönüyle, koşullu salıverilme erteleme ile belirsiz süreli cezalar arasında yer alan, ceza adaletini dengeleyen bir mekanizma olarak değerlendirilir.⁸¹

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Şartlı Tahliye (Komite) Hakkındaki Tavsiyesinde de koşullu salıverilmenin, hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmasını ve suçun tekrarlanmasının önlenmesini teşvik eden en etkili ve yapıcı mekanizmalardan biri olduğunu; bu kurumun, hükümlülere planlı, destekleyici ve denetimli bir biçimde topluma yeniden uyum sağlama imkânı tanıdığını; bununla birlikte, koşullu salıverilmenin bireysel koşullara uygun olarak, adalet ve hakkaniyet ilkeleriyle uyumlu biçimde uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Hapis cezalarının topluma ekonomik ve sosyal açıdan ağır bir yük getirdiği; ayrıca yapılan araştırmaların, tutukluluğun çoğu zaman olumsuz sonuçlar doğurduğunu ve hükümlülerin rehabilitasyonu açısından istenilen başarıyı sağlayamadığını ortaya koyduğu dikkate alındığında, cezaların mümkün olduğunca kısaltılmasının arzu edilir bir durum olduğuna dikkate çekmiştir. Bu bağlamda, cezanın tamamı infaz edilmeden önce uygulanan koşullu salıverilmenin, hem ceza adaletinin insani boyutunu güçlendiren hem de topluma yeniden kazandırma amacına hizmet eden önemli bir araç olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.⁸²

5.2. Aleyhine Olan Görüşler

Koşullu salıverilme kurumunun dikkatsiz, ölçsüz ve gereksiz biçimde uygulanması, ceza adaletinin temel amaçlarını zedeleyebilecek ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu kurumun asıl işlevi, hükümlülerin ceza süresi içinde gerçek anlamda ıslah olmalarını teşvik etmek ve onları topluma yeniden kazandırmak iken; uygulamada bu amacın göz ardı edilmesi, koşullu salıverilmeyi otomatik bir prosedür haline getirme riski taşır. Bu şekilde uygulanan koşullu salıverilme, belirli bir süre

⁸¹ Dönmezer, Erman, c. III, s. 287; Yumak, s. 433

⁸² Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Şartlı Tahliye (Komite) Hakkındaki Tavsiyesi Rec(2003)22.

cezaevinde kalan her hükümlüye alışkanlıkla ve neredeyse kural gibi uygulanmaya başlandığında, kurum özünden uzaklaşır. Bu durum hem cezanın caydırıcılık işlevini zayıflatır hem de adalet duygusunu sarsar. Böyle bir yaklaşım, cezanın ıslah ve toplumsal korunma amacına hizmet etmek yerine, bu amaçların tamamen aksine sonuçlar doğurmasına yol açabilir. Dolayısıyla koşullu salıverilmenin etkinliği, ancak titiz bir değerlendirme süreci sonunda, gerçekten iyi hâl gösterdiği ve yeniden suç işlemeyeceği kanaatine varılan hükümlüler hakkında uygulanmasıyla sağlanabilir.⁸³

Koşullu salıverilme kurumunu savunanlar, bu uygulamanın hükümlülere umut vererek iyi halin teşvik edilmesini ve cezaevlerinde disiplinin sağlanmasını kolaylaştırdığını ileri sürmektedir. Buna karşılık, eleştirenler kurumun sistematik biçimde ve denetimsiz olarak uygulanmasının, yalnızca cezaevlerindeki yoğunluğu azaltmaya hizmet ettiğini, rehabilitasyon amacına ulaşmadığını belirtmektedir. Denetim ve gözetim mekanizmaları etkinleştirilmeden yapılan koşullu salıverilme uygulamaları toplumsal olumsuzluklara neden olmaktadır. Cezaevlerindeki yoğunluğu azaltmak amacıyla gerçekleştirilen bu düzenlemeler, kurumun ıslah ve bireyselleştirme işlevinden uzaklaşmasına yol açmaktadır.⁸⁴

6. CGTİHK'DE KOŞULLU SALIVERİLMENİN ŞARTLARI

Koşullu salıverilmenin şartları CGTİHK m. 107'de düzenlenmiştir. Maddenin 1. fıkrasına göre koşullu salıverilmeye karar verilebilmesi için hükümlünün ceza infaz kurumundaki infaz süresini iyi halli olarak geçirmesi gerekmektedir. Maddenin 2, 3 ve 4. fıkralarında hükümlünün işlemiş olduğu suça göre cezasının bir kısmını ceza infaz kurumunda geçirmesi gerektiği düzenlenmiştir. Maddenin 12. fıkrasında da koşullu salıverilen hükümlünün kendisine yüklenen yükümlülere uymasının zorunlu olduğuna işaret edilmiştir. Anılan fıkrada kendisine yüklenen yükümlülülükler, infaz hakiminin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi durumunda koşullu salıverilme kararının geri alınacağına işaret edilmiştir.

⁸³ Dönmezer, Erman, c. III, s. 288

⁸⁴ Çakır, s. 674

Koşullu salıverilme kararının, infaz hâkimi tarafından verilebileceğini belirtmekte fayda görüyoruz. CGTİHK m. 107/11 uyarınca hükümlünün koşullu salıverilmesi hakkında ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, infaz işlemlerinin yapıldığı yer infaz hâkimliğine verilir. İnfaz hâkimi, bu raporu uygun bulursa hükümlünün koşullu salıverilmesine dosya üzerinden karar verir; raporu uygun bulmadığı takdirde gerekçesini kararında gösterir. Bu kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir.

Koşullu salıverilen hükümlü bir denetime tâbi tutulabilir, bu denetim süresi hükümlünün CGTİHK m. 107’de belirtildiği şekliyle infaz kurumunda geçirmesi gereken süre kadardır. Yani süreli hapis cezalarında koşullu salıverilmede geçireceği süre kadar olabilir. Ancak süreli hapislerde hak ederek tahliye tarihini geçemeyecektir.

Hükümlünün koşullu salıverilmesi yalnızca infaz hakimliği kararı ile mümkündür. Bu hususta hükümlünün talebi veya rızası aranmaz. İnfaz Kanununda öngörülen genel şartlar ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmeliğinde (İnfaz Yönetmeliği) düzenlenen iyi hâl koşulları sağlandığında, karar re’sen alınır. İnfaz Kanunu’nun 107. maddesine göre, karar verme yetkisi infaz işlemlerinin yürütüldüğü yer infaz hâkimine aittir. Hâkim, ceza infaz kurumu idaresinin hazırladığı raporu inceler ve dosya üzerinden karar verir. Hâkim, raporu uygun bulduğu takdirde şartlı tahliyeye hükmedebilir; ancak bu raporla bağlı olmayıp, takdir yetkisini kullanabilir.⁸⁵

6.1. İyi halli olmak

Koşullu salıverilmenin uygulanabilmesi için, hükümlünün ceza infaz kurumunda geçirdiği sürenin iyi halli bir şekilde tamamlanması gerekmektedir. Kanundaki düzenlemelerden de açıkça görülebileceği gibi, koşullu salıverilme uygulamasının temelini iyi hal durumu oluşturmaktadır. Hükümlünün kurumda geçirdiği sürenin iyi halli olarak tamamlanması, serbest bırakıldıktan sonra yeniden suç işleme

⁸⁵ Ayyüce Evra Yalçın, “Terör Suçluları Açısından Koşullu Salıverilme ve Denetimli Serbestlik Paradoksu”, *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(4), (2025): 295-314, s. 303, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1662668> (E. T. 25.10.2025).

olasılığının düşük olduğuna dair bir dayanak oluşturur. Bu durum, hükümlünün topluma yeniden kazandırılması amacına hizmet etmektedir.⁸⁶

CGTİHK m. 89/1’de ve İnfaz Yönetmeliği m. 109/1’de iyi halin tanımı yapılmıştır. Buna göre “Hükümlüler, ceza infaz kurumlarında bulundukları tüm aşamalarda, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığı, tekrar suç işleme ve mağdura veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususlarında idare ve gözlem kurulu tarafından iyi hâlin belirlenmesine esas olmak üzere en geç altı ayda bir değerlendirmeye tabi tutulur.” denilerek hükümlülerin ceza infaz kurumunda bulundukları süre içerisinde iyi halli olmalarından ne anlaşılması gerektiği açıklanmıştır.⁸⁷

Ayrıca İnfaz Yönetmeliği m. 110/1 uyarınca “Gözlem değerlendirme raporu veya gelişim değerlendirme raporunda yazılı olup da henüz kaldırılmamış disiplin cezası bulunan hükümlü hakkında iyi hâl kararı verilemez. Hükümlünün iyi hâline ilişkin değerlendirme, ancak daha önceden verilmiş olup da disiplin cezası infaz edilmiş ve bu cezası kaldırılmış olanlar hakkında yapılabilir.” hükmü ile disiplin cezasının iyi halin değerlendirilmesinde dikkate alınacak bir şart olduğu belirtilmiştir.

Hükümlünün iyi halinin tespiti CGTİHK m. 89 uyarınca İdare ve Gözlem Kurulu tarafından yapılır. Bu kurul CGTİHY m. 22’deki düzenlemeye göre kurum müdürünün başkanlığında, gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, idare memuru, ceza infaz kurumu tabibi, psikiyatrist, bir psikolog ve psiko-sosyal yardım servisinde görevli diğer unvandan bir personel, öğretmen, infaz ve koruma

⁸⁶ Özgenç vd., 139.

⁸⁷ Ayrıca, iyi halin ne olduğu konusunda değerlendirme yapılırken, CGTİHK m. 47 ve 48’de düzenlenen disiplin soruşturması, infaz kurumunda disiplin uygun davranma ve disiplin cezası almama hususları ile disiplin cezası alınması durumunda iyi halli kabul edilmek için cezaevinde geçirilmesi gereken sürelerin de dikkate alınması gerekmektedir.

başmemuru ile kurum müdürü tarafından teknik personel arasından seçilen bir görevliden oluşur.⁸⁸

İyi halin değerlendirilmesinde kurul CGTİHK m. 89/2 gereği, infazın tüm aşamalarında hükümlülerin katıldığı iyileştirme ve eğitim-öğretim programları ile spor ve sosyal faaliyetler, kültür ve sanat programları, aldığı sertifikalar, kitap okuma alışkanlığı, diğer hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu görevlileri ve dışarıyla olan ilişkileri, işlediği suçtan dolayı duyduğu pişmanlığı, ceza infaz kurumu kural-ları ile kurum bünyesindeki çalışma kurallarına uyumu ve aldığı di-siplin cezalarını dikkate alacaktır. Ancak disiplin cezası infaz edilmiş ve bu ceza kaldırılmışsa iyi hal değerlendirilmesi yapılabilir. CGTİHY m. 110 uyarınca henüz kaldırılmamış disiplin cezası bulunan hükümlü hakkında iyi hâl kararı verilemez.⁸⁹

Hükümlü, ceza infaz kurumunda disiplin cezası aldığı anda, di-siplin cezasının infaz ettikten sonra iyi halli sayılmayacaktır. Disiplin cezasının infazından sonra belli bir süre geçtikten sonra iyi hali kaza-nacaktır. Bu durum CGTİHK'nin 48. maddesinin 4. fıkrasında düzen-lenmiştir. Buna göre infaz edildiği tarihten itibaren disiplin cezasının kaldırılmasında ve iyi hâlin kazanılmasında her disiplin cezası türüne göre farklı süreler esas alınır. Kınama cezası on beş gün, bazı etkinlik-lere katılmaktan alıkoyma cezası bir ay, ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezası üç ay, haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama cezası üç ay, ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası üç ay, hücreye koyma cezası 44 üncü madde-

⁸⁸ CGTİHK m. 89/3 uyarınca toplam on yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar ile terör suçları, örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları, örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlar, kasten öldürme suçları, cinsel doku-nulmazlığa karşı işlenen suçlar ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticare-ti suçlarından mahkûm olanlar hakkında yapılacak açık ceza infaz kurumuna ayırmaya, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazına ve koşullu salıverilmeye ilişkin değerlendirmelerde idare ve gözlem kuruluna Cumhuriyet başsavcısı veya belirleyeceği bir Cumhuriyet savcısı başkanlık eder. Ayrıca, idare ve gözlem kuruluna Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenen bir izleme kuru-lu üyesi ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı il veya ilçe müdürlükleri tarafından belirlenen birer uzman kişi katılır.

⁸⁹ Yargıtay 1. Ceza Dairesi de E. 2016/5330, K. 2018/761, 26.02.2018 sayılı kararında hükümlünün disiplin cezasının bulunmasının başlı başına iyi hale ve koşullu sa-lıvermeye engel olmayacağı, disiplin cezası infaz edilip kaldırılmış ise hükümlü-nün iyi hali tekrar kazanabileceğini belirtmiştir.

nin ikinci fıkrasındaki⁹⁰ hâllerde altı ay, üçüncü fıkrasındaki⁹¹ hâllerde bir yıl, hücre cezasına karşılık ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası bir yıl sonunda disiplin cezası almamak ve iyi hâlli olmak koşuluyla kaldırılır.⁹²

⁹⁰ “Madde 44/2: Bir günden on güne kadar hücreye koyma cezasını gerektiren eylemler şunlardır: a) Kurum tesislerine, araç ve gereçlerine zarar vermek. b) Tünel kazmaya teşebbüs etmek. c) Firara teşebbüs etmek. d) Hükümlü ve tutukluları idareye karşı kışkırtmak veya isyana kalkışmak. e) Hükümlü ve tutukluları daha az cezayı gerektiren şekilde kasten yaralamak. f) Hükümlü ve tutuklular üzerinde baskı kurarak çıkar sağlamak, özel işleriyle başka işlerde kullanmak, bunlara kalkışmak veya bu amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan gruplara katılmak veya bunlarla dayanışma içinde olmak. g) Üçüncü fıkranın (g) bendinde belirtilenler dışında kalıp da Kanuna uygun olarak yasaklanmış bulunan her türlü eşya, araç, gereç veya malzemeyi ceza infaz kurumlarına sokmak, bulundurmak, kullanmak. h) Sayım ve aramalar ile 43. maddenin (e) bendinde belirtilen faaliyetlere şiddet kullanarak engel olmak veya buna kalkışmak. ı) Kurum görevlileri ile dış güvenlik görevlilerine rüşvet teklif etmek veya vermeye kalkışmak. j) Kurum görevlilerine hakaret veya tehditte bulunmak. k) Kuruma, kurum görevlilerine veya hükümlü ve tutuklulara ait şeyleri çalmak veya bunlara kasten zarar vermek. l) İzin süresini özürsüz olarak en fazla iki gün geçirmek. m) Hükümlü ve tutukluların beslenmelerini engellemek, açlık grevine ve ölüm orucuna teşvik veya ikna etmek, bu yolda talimat vermek. n) Kuruma alkol sokmak, kurumda alkol bulundurmak veya kullanmak.”

⁹¹ “Madde 44/3: Onbir günden yirmi güne kadar hücreye koyma cezasını gerektiren eylemler şunlardır: a) İsyan çıkartmak. b) Kuruma ağır zarar vermek. c) Kasten yangın çıkarmak. d) Adam öldürmek veya öldürmeye kalkışmak. e) Hükümlü ve tutukluları kasten veya neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralamak ile görevlileri her türlü kasten yaralamak. f) Cinsel saldırıda veya çocuklara karşı cinsel istismarda bulunmak, bu suçlara kalkışmak veya cinsel tacizde bulunmak. g) Her türlü ateşli silâh, mermi, patlayıcı madde, kesici, delici, yaralayıcı, bereleyici alet, yakıcı, aşındırıcı, boğucu, bayıltıcı, kör edici gaz ve ecza, her türlü zehir ve uyuşturucu ilâç ve madde, cep telefonu, telsiz ve sair elektronik haberleşme aracını kuruma sokmak, bulundurmak, kullanmak. h) Görevlileri veya hükümlü ve tutukluları rehin almak. ı) Firar etmek veya tünel kazmak. j) Hükümlü ve tutuklular üzerinde baskı kurarak çıkar sağlamak, özel işleriyle başka işlerde kullanmak, bunlara kalkışmak veya bu amaçları gerçekleştirmek için nüfuz kullanarak grup oluşturmak. k) Suç örgütlerine ait her türlü yayın, bez afiş, pankart, resim, sembol, işaret ve benzeri eşyayı kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek. l) Suç örgütlerinin eğitim ve propaganda faaliyetlerini yapmak veya yaptırmak. m) Kurum görevlileri ile dış güvenlik görevlilerine rüşvet vermek

⁹² Aynı maddenin 5. fıkrası çocuk hükümlüler için farklı süreler öngörmüştür. Buna göre çocuk hükümlüler hakkında verilen disiplin cezaları;
a) Uyarma ve kınama cezaları kararla birlikte,
b) Onarma, tazmin etme ve eski hâle getirme cezası yedi gün sonunda,
c) Harcamalarına sınır koyma cezası otuz gün sonunda,
d) Bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma cezası otuz gün sonunda,
e) Teşvik esaslı ayrıcalıkları geri alma cezası otuz gün sonunda,
f) İznin ertelenmesi cezası altmış gün sonunda,

647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu'nun 19/8. maddesi, yetkili mahkemeye koşullu salıverilmeyi, hükümlünün imkânları ölçüsünde mağdurun uğradığı zararı gidermesi şartına bağlama yetkisi tanımaktaydı. Bu düzenleme, çağdaş ceza infaz politikalarının temel ilkeleriyle ve hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi anlayışıyla uyumlu bir niteliğe sahipti. Ancak, bu hüküm 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a dâhil edilmemiştir. Oysa söz konusu hükmün, hem mağdurun zararının giderilmesini teşvik eden uzlaştırıcı yönü hem de hükümlünün sorumluluk bilincini geliştiren toplumsal işlevi bakımından, günümüz ceza infaz sistemi açısından da korunması gereken bir düzenleme olduğu değerlendirilmektedir.⁹³

Eğer hükümlü ceza infaz kurumunda cezasını iyi halli olarak infaz etmezse, ceza infaz kurumundan erken salıverilmesi mümkün olmayacaktır. Hükümlünün iyi halli sayılabilmesi için yalnızca infaz sürecindeki davranışları değil, aynı zamanda topluma uyum potansiyeli ve disiplin durumu da dikkate alınmalıdır. Hükümlülerin iyi halleri idare ve gözlem kurulları tarafından düzenli aralıklarla değerlendirilir. Bu süreçte, hükümlülerin cezaevi düzenine uyumları, haklarını kötüye kullanıp kullanmadıkları, yükümlülüklerini yerine getirip getirmediikleri ve yeniden suç işleme riskleri göz önünde bulundurulur. Hükümlünün iyi halli sayılıp sayılmayacağı değerlendirilirken, kişisel tehlikelilik durumu ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır. Zira tehlikelilik, işlenen suç nedeniyle verilen mahkûmiyet kararında değil, cezanın infazı sürecinde dikkate alınması gereken bir olgudur. Bu çerçevede, yükümlülüklerini yerine getiren, infaz kurumunun düzenine uyan ve kurum güvenliğini tehlikeye düşürecek davranışlarda bulunmayan hükümlü, iyi halli olarak değerlendirilebilir. Hükümlünün iyi hal durumunun devam edip etmediği ise, ceza infaz kurumunda bulunduğu sürece idare ve gözlem kurulu tarafından periyodik olarak incelenir. Bu incelemelerde, hükümlünün kurum düzeni ve güvenliği için konulan kurallara riayet edip etmediği, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, kendisine yüklenen sorumlulukları eksiksiz bi-

g) Kapalı ceza infaz kurumuna iade cezası altmış gün sonunda,

h) Odaya kapatma cezası doksan gün sonunda,

Kendiliğinden kalkmış sayılır. (a) bendi hariç, bu fıkradaki diğer süreler karar tarihinden, firar hâlinde infaz tarihinden itibaren başlar."

⁹³ Öztürk, Erdem, s. 545

çimde yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programları çerçevesinde topluma yeniden kazandırılmaya hazır olup olmadığı ve yeniden suç işleme veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususları değerlendirilir.⁹⁴ Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 89. maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ile Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik'in 109. maddesi uyarınca, bu değerlendirmelerin en geç altı ayda bir yapılması zorunludur.

İnfaz Kanunu'nun 89. maddesi "Hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi hâlin belirlenmesi" başlığı altında bu sürece ilişkin ölçütleri açıkça düzenlemektedir. Bu hükme göre, hükümlünün okuma alışkanlıkları, sportif ve sanatsal etkinliklere katılım düzeyi gibi faktörler de dikkate alınarak kapsamlı bir inceleme yapılır. Hükümlüler, en geç altı ayda bir gözden geçirilmek suretiyle iki tür rapora tabi tutulur: gelişim değerlendirme raporu ve gözlem değerlendirme raporu. Gelişim değerlendirme raporu, ceza infaz kurumunda altı aydan fazla süre

⁹⁴ Çakır, s. 683; "Yasal mevzuat bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 5275 sayılı Kanun'un 89 uncu maddesinin üçüncü fıkrası ile Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmeliğin 14 üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca oluşturulan İdare ve Gözlem Kurulunun iyi hâl değerlendirmelerini yapacağını ve bu değerlendirmelerin 5275 sayılı Kanun'un 89 uncu maddesi ile Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmeliğin 16 ncı maddesindeki düzenlemeler esas alınarak yapılması gerektiğinin hüküm altına alınmıştır. İyi halliliğe ilişkin değerlendirmenin hükümlünün ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülükleri eksiksiz yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığı, tekrar suç işleme ve mağdura veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususlarında, infazın tüm aşamalarında katıldığı eğitim-öğretim, psiko-sosyal yardım ve destek programları ile sosyal ve sportif faaliyetler, kültür ve sanat programları, aldığı sertifikalar, kitap okuma alışkanlığı, diğer hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu görevlileri ve dışarıyla olan ilişkileri, işlediği suçtan dolayı duyduğu pişmanlığı, ceza infaz kurumu kuralları ile kurum bünyesindeki çalışma kurallarına uyumu, yükümlülüklerine riayeti, kurum güvenlik ve düzenine katkısı, aldığı disiplin cezaları ve ödülleri dikkate alınmak suretiyle yapılması, yapılan değerlendirme sonucunda somut ve denetlenebilir, dosya içeriğine uygun takdir hakkının objektif ve yerinde kullanıldığını gösterecek nitelikte yeterli ve yasal gerekçe gösterilmesi ve karar verilmesi gerekmektedir." (Yargıtay 1. Ceza Dairesi, E. 2023/5461, K. 2023/7669, 08.12.2023)

kalacak hükümlüler için düzenlenir; bu raporda hükümlünün davranışları düzenli olarak izlenir, puanlama yöntemiyle değerlendirilir ve koşullu salıverilme aşamasında infaz hâkimine sunulur. Gözlem değerlendirme raporu ise altı aydan az kalan hükümlülere yönelik olup puanlama içermeyen, ancak aynı şekilde hükümlünün davranışlarını değerlendiren bir mekanizmadır.⁹⁵

6.2. Hükümlünün Ceza İnfaz Kurumunda Geçirmesi Gereken Asgari Süre

CGTİHK'ye göre iyi halin yanında koşullu salıverilme için hükümlülerin işledikleri suça ve suçun işlendiği tarihe göre farklı oranda ceza infaz kurumunda kalmaları gerekmektedir. Suç türlerine göre koşullu salıverilme için ceza infaz kurumunda geçirilmesi gereken oranların birbirinden farklı olmasının eşitlik ilkesine aykırı olduğunu düşünmekteyiz.

CGTİHK m. 107/2'ye göre ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar 30 yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar 24 yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının 1/2'sini infaz kurumunda çektikleri takdirde, ko-

⁹⁵ Yalçın, s. 302; İyi hâlin belirlenmesine yönelik değerlendirme süreci, hükümlünün ceza infaz kurumunun düzeni ve güvenliği amacıyla konulan kurallara riayet edip etmediği, sahip olduğu hakları iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz biçimde yerine getirip getirmediği ve uygulanan iyileştirme programları doğrultusunda topluma yeniden uyum sağlamaya ne ölçüde hazır olduğu gibi hususların dikkate alınmasını gerektirir. Bu kapsamda, hükümlünün tekrar suç işleme veya mağdura ya da başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı da önem taşır. Değerlendirme, hükümlünün infaz süreci boyunca katıldığı eğitim ve öğretim faaliyetleri, psiko-sosyal destek ve yardım programları, sosyal, sportif, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılım düzeyi, aldığı sertifikalar, kitap okuma alışkanlığı, diğer hükümlüler, tutuklular ve cezaevi personeliyle olan ilişkileri, işlediği suçtan dolayı duyduğu pişmanlık, kurum içi kurallara ve çalışma düzenine uyumu, yükümlülüklerine gösterdiği bağlılık, kurumun güvenlik ve düzenine sağladığı katkı, aldığı disiplin cezaları ve ödüller göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. (Yargıtay 1.Ceza Dairesi, E. 2023/819, K. 2023/795, 3/3/2023) Kanaatimizce bu unsurların bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda, hükümlü hakkında verilecek kararın somut, denetlenebilir, dosya içeriğiyle uyumlu, objektif ölçütlere dayalı ve yasal gerekçelerle desteklenmiş olması zorunludur. Böylelikle infaz hâkiminin takdir yetkisinin keyfi biçimde değil, objektif verilere dayanarak kullanması mümkün kılınabilir.

şullu salıverilmeden yararlanabilirler.⁹⁶ Koşullu salıverilme süresinin

⁹⁶ “Ancak TCK’da düzenlenen, kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82 ve 83) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçundan (madde 87, fıkra iki, bent d) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, işkence suçundan (madde 94 ve 95) ve eziyet suçundan (madde 96) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, cinsel saldırı (madde 102, ikinci fıkra hariç), reşit olmayanla cinsel ilişki (madde 104, ikinci ve üçüncü fıkra hariç) ve cinsel taciz (madde 105) suçlarından süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlardan (madde 102, 103, 104 ve 105) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar, özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlardan (madde 132, 133, 134, 135, 136, 137 ve 138) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188) hapis cezasına mahkûm olan çocuklar, deolet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarından (madde 326 ilâ 339) süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Ayrıca, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olan çocuklar ile 1/1/1983 tarihli ve 2937 sayılı Deolet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar hakkında koşullu salıverilme oranı üçte iki olarak uygulanır. Ayrıca CGTİHK Geçici m. 9/4’e göre TCK’nin 102, 103, 104, 105 ve 188 inci maddelerinde düzenlenen suçlardan 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 28/6/2014 tarihinden önce işlenmiş olanlar için verilen süreli hapis cezaları bakımından koşullu salıverilme oranı üçte iki olarak uygulanır.

CGTİHK m. 107/3’te birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ya da müebbet hapis cezası veya bunlardan biriyle birlikte süreli hapis cezası bulunması koşullu salıverilme için hükümlünün ceza infaz kurumunda geçirmesi gereken süreler düzenlenmiştir. Buna süreler fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde 36, birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde 30, bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 36, bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 30, birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 28, yıldır.

Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet hâlinde; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar 36 yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar 30 yılını, süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Koşullu salıverilme oranı üçte ikiden fazla olan suçlar bakımından ise tabi oldukları koşullu salıverilme oranı uygulanır. Ancak, bu süreler; birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde 40, birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde 34, bir ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 40, bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 34, birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 32, yıldır. Bu fıkra hükümleri çocuklar hakkında uygulanmaz.

TMK kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar hakkında, koşullu salıverilme ve denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması bakımından CGTİHK 107/4 ile 108’inci maddesi hükümleri uygulanır. Ancak, süreli hapis cezaları bakımından düzenlenen koşullu salıverilme oranı, dörtte üç olarak uygulanır. CGTİHK m. 108’de tekerrür durumunda işlenen suçlardan dolayı mahkûm olunması durumunda koşullu salıverilme süreleri düzenlenmiştir. Buna göre; tekerrür hâlinde işlenen suçtan dolayı mahkûm olunan; ağırlaştırıl-

hesaplanmasında, hükümlünün 15 yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınır.

CGTİHK Geçici m. 6/4'te, 30/3/2020 tarihine kadar işlenen suçlar bakımından, tabi olduğu infaz rejimine göre belirlenen koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün 15 yaşını dolduruncaya kadar ceza infaz kurumunda geçirdiği bir gün, üç gün; 18 yaşını dolduruncaya kadar ceza infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınacağı düzenlenmiştir.

Mükerrer suçlular da iyi hâlli oldukları takdirde koşullu salıverilmeden yararlanabilirler; ancak bu kişilerin diğer hükümlülere kıyasla infaz kurumunda daha uzun süre kalmaları öngörülmektedir.⁹⁷

6.3. Hükümlünün kendisine yüklenen yükümlülüklere uyması

CGTİHK'nin 107. maddesinin 10 ile 12. fıkralarındaki düzenlemelere göre⁹⁸ infaz hâkimi koşullu salıverilen hükümlünün bazı yükümlülükle tabi tutulmasına karar verebilir.⁹⁹

miş müebbet hapis cezasının 39 yılının, müebbet hapis cezasının 33 yılının, birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla 32 yılının, süreli hapis cezasının üçte ikisinin, infaz kurumunda iyi hâlli olarak çekilmesi durumunda, koşullu salıverilmeden yararlanılabilir. Ancak, koşullu salıverilme oranı üçte ikiden fazla olan suçlar bakımından tabi oldukları koşullu salıverilme oranı uygulanır. Çocuğa karşı işlenen bir suçtan dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına veya müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde CGTİHK m. 108/1'deki koşullu salıverilme süreleri uygulanır. CGTİHK m. 108/1'deki koşullu salıverilme süreleri TCK'nin 102'nci maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanan cinsel saldırı suçundan, 103'üncü maddesinde tanımlanan çocukların cinsel istismarı suçundan, 104'üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrasında tanımlanan reşit olmayanla cinsel ilişki suçundan, 188'inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında da uygulanır. Ancak, süreli hapis cezaları bakımından koşullu salıverilme oranı, dörtte üç olarak uygulanır."

⁹⁷ Yalçın, s. 302.

⁹⁸ "CGTİHK m. 107/10: koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir."

"CGTİHK m. 107/12: Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklere, infaz hâkiminin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde koşullu salıverilme kararı geri alınır."

⁹⁹ Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 550.

Denetim süresi içerisinde hükümlü, CGTİHK m. 107/7-10 fıkralarında düzenlenen denetimli serbestlik tedbirlerine tabi tutulabilir.¹⁰⁰ Hükümlünün bu tedbirlerden hangisi ya da hangilerinden sorumlu tutulacağı veya bir yükümlülük yüklenmeden salıverilmesini değerlendiren, hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulunduracaktır.¹⁰¹

Hükümlü açısından koşullu salıverilmesi sürecindeki yükümlülük, şahsi hakları belirli bir süre içerisinde tazmin etmesi şartına bağlanmış ve hükümlü bu yükümlülüğü yerine getirmemişse hükümlünün koşullu salıverilmesi geri alınabilir. Ayrıca CGTİHK m. 107/7-10 fıkraları arasındaki denetimli serbestlik koşulları uygulanarak koşullu salıverilen hükümlü bu yükümlülüklerine ısrarla uymaması durumunda da tekrar ceza infaz kurumuna dönecektir.¹⁰² Maddenin 12. fıkrasında, infaz hâkiminin uyarısına rağmen yükümlülükler 'ısrarla' uyulmaması hâlinde söz edildiği dikkate alındığında, hükümlü

¹⁰⁰ "CGTİHK m. 107:

(7) Hükümlü, denetim süresinde, infaz kurumunda öğrendiği meslek veya sanatı icra etmek üzere, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında, ücret karşılığında çalıştırılabilir.

(8) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlüler, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler.

(9) İnfaz hâkimi, denetim süresinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek infaz hâkimine verir. İnfaz hâkimi ayrıca, iki yılı geçmemek üzere denetim süresi içinde hükümlünün denetimli serbestlik müdürlüğüne belirlenecek yükümlülükler tabi tutulmasına karar verebilir. Bu karar gereğince denetimli serbestlik müdürlüğü, risk ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hükümlüyü; a) Belirli bir bölgede denetim ve gözetim altında bulundurma, b) Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme, c) Belirlenen programlara katılma, yükümlülüklerinden bir veya birden fazlasına tabi tutar. Denetimli serbestlik müdürlüğü hükümlünün risk ve ihtiyaçlarını dikkate alarak yükümlülükleri değiştirebilir.

(10) İnfaz hâkimi, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir."

¹⁰¹ Dönmezer, Erman, C. III, s. 302.

¹⁰² Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 550.

tarafından yükümlülüğün ihlali durumunda öncelikle uyarıda bulunulması ve yükümlülüğün yerine getirilmesi gerektiğinin kendisine bildirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

7. KOŞULLU SALIVERİLMENİN UYGULANMAYACAĞI DURUMLAR

CGTİHK m. 108/3'e göre ikinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez. CGTİHK'nin 106/ 9 hükmüne göre adli para cezasının ödenmemesinden dolayı çevrilen hapsin infazında koşullu salıverilme hükümleri uygulanamaz.

CGTİHK m. 48/3-b'ye göre disiplin cezalarının tamamı infaz edilip kaldırılmadıkça koşullu salıverilme işlemi yapılmayacaktır.

CMK m. 2/1-İ' de disiplin hapsinin tanımı yapılmıştır. Buna göre disiplin hapsi, kısmî bir düzeni korumak amacıyla yaptırım altına alınmış olan fiil dolayısıyla verilen, seçenek yaptırımlara çevrilemeyen, önödeme uygulanamayan, tekerrüre esas olmayan, şartla salıverilme hükümleri uygulanamayan, ertelenemeyen ve adlî sicil kayıtlarına geçirilmeyen hapsi ifade eder.

Tazyik hapsi de İcra ve İflas Kanununda çeşitli maddelerde düzenlenmiştir.

CGTİHY m. 145/4 gereği disiplin hapsi ve tazyik hapsi kararları, tekerrüre esas olmaz, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz ve adli sicil kayıtlarına işlenmez.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu m. 167 uyarınca, kanunun 160. maddesinde yazılı zimmet suçundan dolayı mahkûm olanlar, Fona veya Hazineye olan borçları ve tazminatları ödemediği veya bu borçlar ve tazminatlar malvarlıklarından tahsil olunamadığı sürece, bunlar hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz. Kanun koyucu koşullu salıverilmeden hükümlünün yararlanabilmesini zararın giderilmesi şartına bağlamıştır.

TMK m. 17/2 uyarınca tutuklu veya hükümlü iken firar veya ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş bulunanlar ile disiplin cezası olarak üç defa hücre hapsi cezası almış olanlar, bu disiplin cezaları kaldırılmış olsa bile şartla salıverilmeden yararlanamazlar. Her ne kadar bir hükümlünün üç kez en ağır disiplin yaptırımı olan hücre cezası

alması dikkat çekici bir durum olsa da bu hususun koşullu salıverilmenin diğer bir koşulu olan iyi hâl değerlendirmesi kapsamında ele alınması gerekir. Bu tür davranışlar nedeniyle hükümlüler hakkında koşullu salıverilme yasağı getirilmesi, ölçülülük ve bireyselleştirme ilkeleriyle bağdaşmayacağından kategorik bir yasak düzenlemesinden kaçınılmalıdır.¹⁰³

TMK m. 17/3'te de TMK kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar, hükümlerinin kesinleşme tarihinden sonra TMK kapsamına giren bir suç işlemeleri halinde, şartla salıverilmeden yararlanamazlar. Maddeye göre ilk terör suçundan dolayı verilen ceza kesinleştikten sonra herhangi bir zaman sınırı olmaksızın ikinci defa terör suç işlemesi durumunda kişi artık koşullu salıverilmeden yararlanamayacaktır.

Yine 3713 s. TMK m. 17/4'te "Ölüm cezaları, 14/7/2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1. maddesi ile değişik 3/8/2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder." hükmü bulunmaktadır.

CGTİHK m. 107/16'da 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölüm, "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar" başlıklı Beşinci Bölüm, "Milli Savunmaya Karşı Suçlar" başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet halinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmayacağı belirtilmiştir.

Ayrıca CGTİHK Geçici m. 2'de 14.7.2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1. maddesi ile değişik 03.08.2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla; ölüm cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm ce-

¹⁰³ Şimşek, s. 114

zaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamayacakları ve bu kişiler hakkında, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasının, hayatları boyunca devam edeceği hükmü düzenlenmiştir. Bu konuya aşağıda daha detaylı şekilde değinilecektir.

8. KOŞULLU SALIVERİLME KARARININ GERİ ALINMASI

CGTİHK'nin 107. maddesinin 12. fıkrası uyarınca koşullu salıverilen hükümlünün denetim süresi içerisinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi durumunda koşullu salıverilme kararı geri alınır. Bu çerçevede, koşullu salıverilmenin geri alınmasını gerektiren ilk durum, denetim süresi içinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suçun işlenmesidir. Bir suçun işlendiğinden bahsedilebilmesi için de kişinin hakkındaki kararın kesinleşmiş olması gerekmektedir. Karar kesinleşmeden koşullu salıverilme kararının geri alınması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, taksirli suçlar veya yalnızca adli para cezasını gerektiren fiiller bu kapsamda değerlendirilmemekte, bu hâllerde koşullu salıverilme kararının geri alınması söz konusu olmamaktadır. Bu noktada, yalnızca suç şüphesiyle soruşturma başlatılması, kamu davası açılması veya mahkûmiyet hükmü verilmesi yeterli değildir; koşullu salıverilmenin geri alınabilmesi için mahkûmiyet kararının kesinleşmesi gerekmektedir.¹⁰⁴ Yine, hükümlü denetim süresinde işlediği hapis cezası gerektiren kasıtlı suç nedeniyle yargılanır ve hakkında verilen kısa süreli hapis cezası, TCK m. 50 gereğince bu karar adli para cezasına veya tedbire çevrilirse koşullu salıverilme kararı geri alınmayacaktır. Asıl mahkûmiyet, hapis cezası olmayıp TCK m. 50'ye göre çevrilen adli para cezası veya tedbir olduğundan, koşullu salıverilme kararı geri alınması da mümkün olmayacaktır.¹⁰⁵

Koşullu salıverilen kişi, verilen yükümlülüklere uymadığında da koşullu salıverilme kararı infaz hâkimince geri alınır. İnfaz hâkiminin uyarısına rağmen kişi tedbirlere uymamakta ısrar ederse koşullu salıverilme kararı geri alınacaktır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Şimşek, s. 133.

¹⁰⁵ Gündüz, s. 402.

¹⁰⁶ Gülcü, s. 85.

Israr etme kavramının verilen tedbirlere ilk uymama durumuna değil, birden fazla defa uyulmaması durumuna işaret ettiğini düşünmekteyiz. Hükümlünün yükümlülüklerle uymadığının gerek rehberlik eden uzman görevlinin raporlarıyla, gerekse denetimli serbestlik müdürlüğünün bildirimleriyle ortaya çıkması hâlinde, durumun infaz hâkimi tarafından hükümlüye açık bir biçimde anlatılması gerekir. Bu bilgilendirmenin yalnızca yazılı uyarı şeklinde değil, sözlü olarak da yapılması, hükümlüye davranışının sonuçlarının somut biçimde açıklanması önem taşımaktadır. Ayrıca, uyarı sonrasında hükümlünün yükümlülüklerle uymadığının tespit edilmesi hâlinde, uzman görevlinin üç aylık süre dolmadan durumu derhal infaz hâkimine bildirmesi; aynı şekilde, denetimli serbestlik müdürlüğünce de ilgili raporun gecikmeksizin iletilmesi gerekmektedir. Bu süreçte hükümlünün yükümlülüklerini yerine getirmemekte ısrar ettiği kanaatine varılması hâlinde, koşullu salıverilme kararının geri alınması hukuken zorunlu olacaktır.¹⁰⁷

Ancak bu düzenleme, aynı maddenin 15. fıkrasında yer alan “Hükümlü, geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilirse...” ifadesiyle birlikte ve ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan masumiyet karinesi ışığında değerlendirilmelidir. Ceza hukuku bakımından, bir kişinin suç işlediğinin kabul edilebilmesi için yalnızca hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülmesi ya da ilk derece mahkemesince mahkûmiyet kararı verilmesi yeterli değildir. Bu kişi hakkında suçun işlendiğine dair verilen hükmün, olağan kanun yollarının tüketilmesi veya kanun yollarına başvuru süresinin dolmasıyla kesinleşmesi gerekir. Dolayısıyla, koşullu salıverilmenin geri alınabilmesi için yalnızca mahkûmiyet kararı değil, bu kararın kesinleşmiş olması aranmalıdır.¹⁰⁸

Koşullu salıverilme sonrası hükümlü başıboş bırakılmamakta, ceza infaz kurumunda göstermiş olduğu iyi halini dışarıda da sürdürmesi için belirli bir süre denetime tabi tutulmaktadır. Esasında salıverilmenin koşullu olmasının nedeni, hükümlünün iyi halini denetim süresi içinde de sürdürmesi olup aksi durumda hükümlünün kalan cezasının infazı için yeniden ceza infaz kurumuna alınması gündeme

¹⁰⁷ Şimşek, s. 134.

¹⁰⁸ Gündüz, s. 401.

gelecektir. Böyle bir durum da koşullu salıverilmenin geri alınması müessesesinin tatbikini gerektirmektedir.

Koşullu salıverilme kararının geri alınması durumunda, hükümlünün işlediği sonraki suçun tarihinden itibaren başlamak ve hak ederek tahliye tarihini aşmamak koşuluyla, bu suçlardan dolayı verilen her bir hapis cezasının iki katı kadar sürenin ceza infaz kurumunda fiilen çektirilmesine hükmedilir. Ayrıca, hükümlünün kendisine yüklenen yükümlülüklerle aykırı davranması nedeniyle koşullu salıverilme kararının geri alınması halinde, bu yükümlülüklerle uymama tarihi ile hak ederek salıverilme tarihi arasındaki süreyi geçmemek kaydıyla, ihlalin niteliğine uygun olarak takdir edilecek bir sürenin ceza infaz kurumunda aynen infaz edilmesine karar verilir. Bununla birlikte, koşullu salıverilme kararının geri alınmasından sonra, aynı hüküm yönünden bir kez daha koşullu salıverilme kararı verilmesi mümkün değildir.

III. BÖLÜM: CEZA İNFAZ KURUMUNDAN ÇIKMA UMUDU OLMAYAN MÜEBBET HAPİS CEZASI

1. TÜRKİYE'DE CEZA İNFAZ KURUMUNDAN ÇIKMA UMUDU OLMAYAN HAPİS CEZALARI

Ceza infaz sistemimizde koşullu salıverilme imkanının olmadığı birçok durum bulunmaktadır. Birçoğunda ceza süresince hükümlülerin koşullu salıverilmeden yararlanma imkânı olmasa da cezaların süreli hapis cezaları olması nedeniyle süre sonunda hükümlü özgürlüğüne kavuşmaktadır. Ancak bazı kanuni düzenlemelerde hükümlüye koşullu salıverilmenin uygulanmaması nedeniyle hükümlünün bir daha ceza infaz kurumundan çıkma imkânı ortadan kaldırılmıştır. Bunlar; TMK m. 17/4 ve CGTİHK Geçici m. 2'ye göre "Ölüm cezaları, 14.07.2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1. maddesi ile değişik 03.08.2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları; CGTİHK m. 107/16'ya göre, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölüm, "Anayasal Düzene

ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı Beşinci Bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlardır. Bu hükümlülerin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları hayatlarının sonuna kadar devam eder.

Koşullu salıverilme, hükümlünün ceza infaz sürecinde suç işlemesini önlemeye yönelik bir mekanizmadır. Hükümlünün bir gün özgürlüğüne kavuşacağına dair taşıdığı umut, onun davranışlarını düzeltmesini ve topluma yeniden kazandırılma fırsatını değerlendirmesini sağlamaktadır. Aksi hâlde, hükümlünün topluma hiçbir şekilde geri dönemeyeceği veya çok uzun bir süre cezaevinde kalacağı düşüncesi, onu yaşamının geri kalanında suç işlemeye teşvik edebilecek bir umutsuzluk ortamı yaratacaktır.¹⁰⁹

Çağdaş ceza hukukunda bir cezanın insan onuru ile bağdaşabilir olması şarttır.¹¹⁰ Bir kişinin topluma bir daha dönmesi mümkün olmayan bir ceza alması insan onuru ile bağdaşmayacaktır. Koşullu salıverilme imkanının tamamen ortadan kaldırılması infaz hukukunun amacına aykırıdır. Hükümlünün bir daha asla özgür olamayacağını bilmesi onun yeniden sosyalleşmesini, ıslahını ve psikolojisini olumsuz yönde etkileyecektir.¹¹¹

2. MÜEBBET HAPİS CEZASI İLE ÖLÜM CEZASI ARASINDA BİR FARK VAR MI?

Ölüm cezası, bir kişinin işlediği bir suç dolayısıyla mahkeme tarafından devlet eliyle yaşamının sonlandırılmasıdır.

Türkiye, 2001 yılında, 4709 sayılı Kanunla Anayasada yapılan değişiklikle “savaş, savaş tehdidi ve terör suçları” halleri dışında ölüm cezası verilemeyeceğini düzenlemiştir. 2002 yılında 4771 sayılı Kanunla, Anayasa dışındaki mevzuatta bulunan ölüm cezalarına ilişkin düzenlemeler müebbet ağır hapis cezasına çevrilmiştir. Türkiye, 2003 yılında, “savaş zamanı ya da yakın savaş tehdidi” dışında ölüm ceza-

¹⁰⁹ Yalçın, s. 301.

¹¹⁰ Dönmezer, Erman, C. III, s. 27.

¹¹¹ Demirbaş, *İnfaz Hukuku*, s. 535.

sını kaldıran İHAS'ın eki olan Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 No'lu Protokol ile "Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına İlişkin" 13 No'lu Protokolü imzalamış ve onaylamıştır. 2004 yılında 5170 sayılı Kanunla ölüm cezası Anayasadan çıkarılmıştır. Türkiye, İHAS'a ek Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına İlişkin 13 No'lu Protokolü de 2006 yılında onaylayarak yürürlüğe koymuştur. Böylece Türkiye'de hiçbir koşulda ölüm cezası verilemeyecektir.

Ölüm cezasının kaldırılmasından sonra daha önce verilen ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarına çevrilmiştir.

Ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmiş kişi, hakkında ölüm cezası verilmiş kişiden farklı olarak, devletin elinden değil, doğal yollardan gelecek ölümü beklemektedir. Öte yandan her ikisi için de cezanın infazının sona ermesi ölümle gerçekleşmektedir.¹¹²

Ölüm cezası verilmeyen kişilere bir daha özgür olamayacakları cezalar öngörülmesi, acaba devlet, ölüm cezasını veremeyeceği düzenlemelerin arkasından mı dolanıyor sorusunu sordurmaktadır. Türkiye'de mevcut düzenlemenin hangi suç tipleri bakımından uygulandığı gözetildiğinde, ölüm cezasının hukuk sisteminden kaldırılmış olmasına rağmen, devletin bu cezayı uygulayamadığı kişilere yönelik farklı bir yaptırım mantığıyla örtülü bir hesaplaşma süreci yürüttüğü izlenimini doğurduğu değerlendirilebilir. Bu durum, özellikle belirli suç kategorileri bakımından öngörülen infaz rejiminin ağırlığı ve geri dönüşsüz niteliği nedeniyle, ölüm cezasının fiilen ortadan kaldırılmasına rağmen onun fonksiyonel eşdeğerini andıran bir infaz politikası ile karşı karşıya kalındığı yönünde tarafımızda ciddi tereddütler uyardırmaktadır.

Koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası adeta ölüm cezasının sürece yayılarak infazı anlamına gelmekte ve çoğu zaman hükümlüye daha fazla acı verebilmektedir.¹¹³

¹¹² Aydınoğlu, s. 54.

¹¹³ Mehmet Emin Alşahin, "Koşullu Salıverilme Uygulamalarına İlişkin AİHM Kararlarının Özellikle Umut Hakkı" Kapsamında Değerlendirilmesi", 15. Türk Ceza Hukuku Günleri 31 Mayıs - 1 Haziran 2020 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Türk Ceza Hukuku Reformunun 15. Yılı, s. 69, <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=15-tchg-teblig%CC%86ler-.pdf> (E. T. 06.05.2025)

Cezalandırmanın amaçları bağlamında değerlendirildiğinde, koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezasının kefaret ve negatif özel önleme işlevlerini yerine getirmesi mümkündür. Bununla birlikte, bu ceza türünün ıslah amacına açık biçimde aykırı olduğu görülmektedir. Koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası, mahkûmu adeta “ölüm cezasına çarptırılmadan ölüm cezasına mahkûm edilmiş” bir duruma sokmakta; bireyi biyolojik olarak değilse de toplumsal anlamda “ölü” hâline getirmektedir. Bu koşullar altında, söz konusu kişinin ıslah olma yönünde çaba göstermesini beklemek ise son derece yımser bir yaklaşım olacaktır.¹¹⁴

3. KOŞULLU SALIVERİLME İMKANI OLMAYAN MÜEBBET HAPİS CEZASINA UMUT HAKKI KAPSAMINDA İHAM’IN YAKLAŞIMI

Umut hakkı ilk olarak Alman Federal Anayasa Mahkemesinin “Müebbet Hapis Cezası (Life Imprisonment)” adlı davada vermiş olduğu 21/06/1977 tarihli kararda ortaya çıkmıştır. Bu karara göre merkezinde insan onuru bulunan ve varlığını bu değer üzerine inşa eden bir toplumda rehabilitasyon amacı anayasal bir zorunluluktur; devlet ise suç işlenmesini önleme hedefi doğrultusunda bir suçluyu, anayasal haklarını zedeleyecek şekilde yalnızca bir araç ya da nesne konumuna indirgeyemez. Yani hiçbir devlet, bir kişiyi hayatı boyunca ceza infaz kurumunda tutarak toplumun suçtan uzaklaştırılmasını sağlama yoluna gidemez. Yine Alman Federal Anayasa Mahkemesi 1986 tarihli “Savaş Suçlusu (War Criminal)” davasında vermiş olduğu karara da yine ömür boyu hapis cezaları da dahil olmak üzere tüm cezaların nihai amacının suçlunun ıslahı ve yeniden sosyalleşmesi olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵

Umut hakkı, müebbet hapis cezasına mahkûm olan kişinin infazın belli aşamalarında, belirli usuli güvencelerle, şartlar gerçekleşmişse indirim uygulanarak tahliye olma hakkıdır.¹¹⁶

¹¹⁴ Erdi Yetkin, “Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Davasından Günümüze İndirilemez Müebbet Hapis Cezası ve Umut Hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi*, Eylül (2019): 209-265, s. 225. <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfsosya/vinter-ve-diger20191212133652827.pdf> (E. T. 05/11/2025).

¹¹⁵ Kıldıl, s. 54.

¹¹⁶ Alşahin, s. 69.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Şartlı Tahliye Hakkında R (2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararı m. 4'te hapsedilmenin zararlı etkilerini azaltmak ve dış toplumun güvenliğini güvence altına almayı amaçlayan koşullar altında mahkumların topluma yeniden katılmalarını desteklemek için ömür boyu hapse mahkûm olanlar dahil tüm mahkumların, kanunen şartlı tahliyeden yararlanabilmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü m. 110'da da şahıs, hapis cezasının üçte ikisini çektikten veya ömür boyu hapis cezasının 25 yılını yattıktan sonra, Mahkeme cezanın indirilip indirilmeyeceğine karar verir, denilerek, müebbet hapis cezası alan bir kişinin durumunun mutlaka tekrar incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹¹⁷ Roma Tüzüğü'nün 110. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca, Mahkeme ilk incelemesinde, Statü'nün 3. maddesine göre, cezanın indirilmesinin uygun olmadığına karar verirse, bu konuyu Statü'de öngörülen ölçütler çerçevesinde belirli aralıklarla yeniden ele almakla yükümlüdür. Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delil Kurallarının¹¹⁸ 224. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, aksi kararlaştırılmadıkça bu incelemeler üçer yıllık dönemler halinde yapılır. Aynı maddeye göre, ilk inceleme kural olarak duruşma açılmaksızın yapılabilirken, sonraki incelemelerde ihtiyaç duyulması hâlinde duruşma açılması mümkündür. Bu durumda hükümlü veya müdafii duruşmaya katılabilir; eğer duruşma açılmazsa, görüşlerini yazılı olarak Mahkeme'ye sunma hakkına sahiptir. Mahkeme'nin verdiği kararlar ile bunların gerekçeleri, duruşmaya katılan veya yeniden inceleme talebinde bulunan kişilere bildirilir. Ayrıca Usul ve Delil Kuralları'nın 223. maddesinde incelemede dikkate alınacak ölçütler açıkça düzenlenmiş olup, bu düzenleme ile ceza indrimi sürecinde keyfiliğin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹¹⁹

¹¹⁷ İHAM da müebbet hapis cezası çeken bir kişinin durumunun 25 yıl sonra değerlendirilmeye tabii tutulmasının uygun olacağını ifade eder. *"Müebbet hapis cezasına çarptırılan mahpusların, salıverilmek üzere değerlendirilmek için ne yapmaları gerektiğini ve yapılacakların hangi koşullar altında olması gerektiğini daha baştan bilme hakları vardır. Buna, cezanın ne zaman gözden geçirileceği veya istenebileceği de dahildir. Bu bağlamda, Mahkeme, cezanın verilmesinden sonra en geç yirmi beş yıl içinde yapılacak bir inceleme için ilgili karşılaştırmalı ve uluslararası materyallerde, daha sonra periyodik incelemeleri kabul etmiştir."* (İHAM, Hutchinson/Birleşik Krallık, Büyük Daire [BD], B. No: 57592/08, 17.08.2017)

¹¹⁸ <https://www.icc-cpi.int/publications/core-legal-texts/rules-procedure-and-evidence> (E. T. 25.10.2025)

¹¹⁹ Yetkin, s. 222.

İHAM da tahliye olma umudu olmayan müebbet hapis cezalarının insanlık dışı ceza olarak nitelendirmektedir ve İHAS m. 3'ün ihlali niteliğinde olduğunu vurgulamaktadır.¹²⁰

İHAM, cezaların belirlenmesi konusunda sözleşmecî devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu ve yetişkinler¹²¹ bakımından müebbet hapis cezası öngörülmesinin İHAS 3. maddesini ihlal etmeyeceğini vurgulamaktadır. Ancak, yetişkinlere yönelik müebbet hapis cezası yalnızca hukuken ve fiilen indirilebilir nitelikte olduğu takdirde İHAS m. 3 ile uyumlu kabul edilmektedir. İHAM'a göre, cezanın başka bir yaptırıma dönüştürülmesi, infazın askıya alınması veya durdurulması ya da koşullu salıverilme olanağının bulunması gibi hukuki mekanizmalardan herhangi birinin mevcut olması hâlinde müebbet hapis cezası "indirilebilir" niteliktedir.¹²²

İHAM, Büyük Daire Vinter vd./Birleşik Krallık¹²³ başvurusunda tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezasının İHAS m. 3'ün ihlali olduğuna karar vermiştir. İHAM, söz konusu kararın müebbet hapis cezasının tek başına (İHAS) 3. maddesini ihlal ettiği veya müebbet hapse mahkûm edilen her hükümlünün mutlaka bir süre sonra serbest bırakılması gerektiği biçiminde yorumlanmaması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır. Mahkeme, üye devletlerin hukuk sistemlerinde müebbet hapis cezasına yer vermelerinin kendi başına İHAS'a aykırılık

¹²⁰ İşkencenin ne olduğu İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya

Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde, şöyle tanımlanmıştır (m. 1/1): İşkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.

¹²¹ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 37. maddesi uyarınca Onsekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (E. T. 05.11.2025)

¹²² Yetkin, s. 229

¹²³ İHAM, Vinter vd./Birleşik Krallık [BD], B. No: 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 09.07.2013

teşkil etmediğini açıkça belirtmiştir. Aynı şekilde, bu kararın, müebbet hapis cezası alan her hükümlünün belirli bir süre sonunda salıverileceği anlamına gelmediği de özellikle ifade edilmiştir.¹²⁴

Anılan başvuruda Vinter, bir cinayetten mahkûm olduktan sonra koşullu salıverilmeden faydalanarak ceza infaz kurumundan çıkmıştır. Sonrasında eşini öldürmüş ve müebbet hapis cezası almıştır. Bamber isimli diğer başvurucu, ailesinden toplam 5 kişiyi öldürmüş ve müebbet hapis cezası almıştır. Moore ise, 4 eşcinseli cinsel tatmin için öldürüp müebbet hapis cezası almıştır. Ceza infaz kurumunda kaldığı süre içinde Vinter, ceza infaz kurumunda kavga etmiş ve “beni yargılamanıza gerek yok ben zaten ölünceye kadar cezaevindeyim” ve bu olay “ceza koleksiyonuma bir ceza eklemekten başka bir anlama gelmez” demiştir.¹²⁵ Birleşik Krallık’ta o dönem Devlet Bakanı’nın, müebbet hapis cezası mahkûmları için infaz süresini azaltma yetkisi bulunmaktadır. İHAM anılan başvurularda müebbet hapis cezasının hafifletilmesi, affedilmesi, sonlandırılması veya şartlı tahliye edilmesi amacıyla gözden geçirilmesi ihtimali sağlanmışsa, 3. maddeye uymak için bunun yeterli olacağını kaydeder.¹²⁶ Vinter vd. başvurusunda İHAM, Kafkarris kararındaki cumhurbaşkanının affetme yetkisinin koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezasında umut hakkını sağladığı yönündeki görüşünden vazgeçmiştir.

¹²⁴ Güneş Okuyucu Ergün, “AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Güncel Hukuk Dergisi*, Aralık (2013): 56-57, s. 56.

¹²⁵ Alşahin, s. 71.

¹²⁶ İHAM, Kafkarris/Kıbrıs başvurusunda (B. No: 21906/04, 12.02.2008) indirimsiz müebbet hapis cezasının İHAS m. 3 ihlali olmadığına karar vermiştir. Anılan başvuruda başvuru, üç kişiyi kasıtlı olarak öldürmekle suçlanmış ve verilen müebbet hapis cezasının, azaltılamayacak bir hapis cezası olduğunu ileri sürmüştür. İHAM, Kıbrıs’ta, müebbet hapis cezası infaz edilen hükümlülerin serbest bırakılma olasılığının düşük olmasına rağmen, bunun, Kıbrıs’taki müebbet hapis cezalarının azaltılamayacağı ya da serbest bırakılma ihtimalinin hiç olmadığı anlamına gelmediğini değerlendirmektedir. Aksine, bu tür cezalar, hukuken ve fiilen azaltılabilir niteliktedir. Daha önceki davalarda, mecburi müebbet hapis cezası infaz edilen çok sayıda hükümlü, Cumhurbaşkanının anayasal yetkisi kapsamında serbest bırakılmıştır. Yani, müebbet hapis cezasına mahkûm edilen hükümlüler, hapis cezasının minimum süresinin bile infaz edilmesine gerek kalmaksızın, her an ilgili hükümlerden yararlanabilmişlerdir. Dolayısıyla, yürürlükteki usulün eksik yönlerine ve devam eden reformlara rağmen, başvuran, serbest bırakılma ihtimalinin tamamen yok olduğunu ve uzun olmasına rağmen devam eden tutukluluğunun insanlık dışı veya aşığılayıcı muamele teşkil ettiğini iddia edemeyeceğine karar verilmiştir.

İHAM, Vinter ve Diğerleri/Birleşik Krallık kararından önce, müebbet hapis cezasının indirilebilme ihtimalinin hukuken veya fiilen bulunmadığı durumların kural olarak İHAS'ın 3. maddesine aykırılık teşkil edeceğini belirtmiş; ancak bu değerlendirmeyi belirli bir koşula bağlamıştır. Buna göre, aykırılıktan söz edilebilmesi için hükümlünün cezasının penolojik (ceza politikasıyla ilgili) gerekçelerinin ortadan kalkmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla, ulusal hukukta müebbet hapis cezasının indirilmesine yönelik bir imkânın bulunmaması tek başına ihlal anlamına gelmeyecek; hükümlünün aynı zamanda salıverilme koşullarını yerine getirdiğini somut biçimde ortaya koyması gerekecektir.¹²⁷

Vinter kararının ilerici niteliği iki temel unsura dayanmaktadır. İlk olarak, İHAM bu kararında ulusal hukuk sistemini müebbet hapis cezasının indirilebilir olup olmadığı bakımından sıkı bir denetime tabi tutmuştur. Mahkeme, daha önceki Kafkaris ve Iorgov kararlarında, devlet başkanının af yetkisini cezanın indirilebilir olduğuna dair yeterli bir güvence olarak değerlendirmişti. Ancak Vinter kararında bu yaklaşım terk edilmiş; iç hukukta mevcut belirsizliklerin, cezanın indirilebilir olduğunu göstermeye yetmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle Vinter kararı, iç hukukun daha titiz biçimde denetlendiği bir karar olmuştur. İkinci olarak, İHAM bu kararda müebbet hapis cezasının indirilebilir nitelikte olmaması durumunda, ihlalin cezaya hükmedildiği anda meydana geldiğini belirtmiştir. Böylelikle Mahkeme, önceki kararlarında benimsenen, ihlalin yalnızca infaz aşamasında ortaya çıkabileceği yönündeki yaklaşımından ayrılmıştır. Büyük Dairenin, ıslah amacını merkeze alarak, salıverilme olasılığı belirlenmemiş bir hükümlüden rehabilitasyon sürecine katılım beklenemeyeceğini tespit etmesi, kararın en önemli yeniliği olarak değerlendirilmektedir.¹²⁸

İHAM, Vinter vd. kararında başvuruçular yönünden indirilemez müebbet hapis cezasına hükmedilmesiyle birlikte Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Ancak Mahkeme, bu ihlal kararının başvuruçular açısından derhâl serbest bırakılma anlamına gelmediğini özellikle vurgulamıştır. Nitekim İHAM, benzer nitelikteki kararlarında da bu hususun altını çizerek, “umut hakkı” kavramının

¹²⁷ Okuyucu Ergün, s. 57.

¹²⁸ Yetkin, s. 229.

hükümlünün mutlaka bir gün serbest kalacağı yönünde bir güvence sağlamadığını belirtmiştir. Dolayısıyla Mahkemeye göre umut hakkı, yalnızca cezanın insan onuruna uygun şekilde gözden geçirilebilir olmasını ifade etmekte, otomatik bir tahliye hakkı yaratmamaktadır.¹²⁹

İHAM, Kafkaris başvurusunda benzer gerekçelerle Iorgov/Bulgaristan (no. 2), (B. No: 36295/02, 02.09.2010) koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezasının İHAS m. 3' ü ihlal etmediğine karar vermiştir. Başvuruya konu olayda başvuran, cinayet nedeniyle 1990 yılında ceza almış ve almış olduğu ölüm cezası, 1999 yılında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrilmiştir. Cezada, infaz aşamasında koşullu salıverilme ihtimalinin olmamasından dolayı insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağının ihlal edildiği ileri sürülmüştür. İHAM, Bulgaristan'da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olan kişilerin koşullu salıverilme imkanı bulunmadığını ancak, Başkan Yardımcısının af çıkarması veya cezayı indirmesi yoluyla, cezada düzenleme yapabilmesi ve serbest kalma ihtimali bulunduğunu; başvuru- cunun, başkanlık affı için başvuruda bulunduğunu fakat bu başvurunun reddedildiğini; buna rağmen yeniden başvuru yapmasında iç hukuk açısından bir engel olmadığını belirterek başvuru konusu olayda, başvuranın cezasının indirilmeyeceği ve başvuranın bir gün ceza infaz kurumundan tahliye edileceğine dair umudunun olamayacağına ikna edici delilleri ortaya koyamadığını ifade etmiştir.

İHAM, László Magyar/Macaristan (B. No: 73593/10, 20.05.2014) başvurusunda, insan öldürme, yağma ve başka suçlardan koşullu salıverilme imkânı bulunmaksızın müebbet hapis cezası verilen başvuru- cunun İHAS m. 3 kapsamındaki hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Cumhurbaşkanlığı özel affı olanağı Macaristan Anayasası'nın 9. maddesinde öngörülmesine rağmen, 1999 yılında indirimsiz müebbet hapis cezasının getirilmesinden itibaren, bu türden bir ceza- sı infaz edilmekte olan herhangi bir mahkûmun aftan yararlanmasını sağlamaya yönelik herhangi bir karar verilmemiştir. İHAM'a göre indirimsiz müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş bir kişinin cezasının başlangıcından itibaren, cezasının incelenmesinin ne zaman yapılacağı veya ne zaman talep edilebileceği dahil olmak üzere, tahliye olasılığının değerlendirilebilmesi için hangi koşullar altında neler yapması

¹²⁹ Yetkin, s. 231.

gerektiğini bilme hakkına sahiptir. Sonuç olarak, iç hukukta mutlak müebbet hapis cezasının incelenmesi imkânının veya buna yönelik bir mekanizmanın sağlanması gerekmektedir.

İHAM Bodein/Fransa (B. No: 40014/10, 13.11.2014) başvurusunda, başvurucunun mahkûm edildiği müebbet cezasında herhangi bir indirim ihtimalinin söz konusu olmaması durumuna ilişkin değerlendirmeye yapmıştır. Başvuran, cezasında herhangi bir indirim ihtimalinin veya serbest bırakılmasına yönelik bir tedbirin bulunmaması nedeniyle, cezasının Sözleşme'nin 3. maddesine ters düştüğünü iddia etmiştir. Mahkeme, yaptığı değerlendirmede müebbet hapis cezasının ancak azaltılabilir nitelikte olduğu hâllerde -bir başka ifadeyle, hükümlüye daha en başta cezasının hangi şartlarda ve hangi koşullarda yeniden gözden geçirilebileceğinin açık şekilde bildirildiği ve cezanın ilerleyen dönemde yeniden değerlendirilme ihtimalinin bulunduğu durumlarda- Sözleşme'nin 3. maddesiyle uyumlu kabul edilebileceğini vurgulamıştır. Ek olarak, yeniden değerlendirmenin ne şekilde yapılacağı ve söz konusu değerlendirmenin yapılabilmesi için cezanın ne kadarının infaz edilmesi gerektiği sorusu, devletin kendi takdir yetkisi dâhilindedir. Son olarak, müebbet hapis cezalarının, hükmedildikten sonra en geç 25 yıl sonra tekrardan değerlendirilmesini güvence altına alan bir mekanizmayla ilgili olarak, karşılaştırmalı ve uluslararası hukukta net bir eğilim söz konusudur. Mevcut davada Mahkeme, cezai adalet ve hüküm konularında devletlere bırakılan manevra alanı ışığında, Fransız hukukunun, müebbet hapis cezalarının yeniden incelenmesi için olanak tanıdığı ve bunun, başvurana verilen cezanın Sözleşme'nin 3. maddesinin amaçları doğrultusunda düşürülebilir nitelikte olduğunu değerlendirmek için yeterli olduğu kanaatine vararak, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Mahkeme, Fransız hukukunda, mahkûm edilen kişinin durumunun adli incelemesinin ve cezasındaki değişiklik ihtimalinin 30 yıllık hükümlülük sürecinden sonra gündeme getirileceğinin belirtildiğini kaydetmiştir. Mahkeme, bu tür bir inceleme kapsamında, mahkûmun tehlikelilik durumunun ve cezasının infazı sürecinde tavırlarının ne yönde değiştiğinin değerlendirildiğini göz önünde bulundurarak, bu bağlamda, cezanın başlangıcından beri "serbest bırakılma ihtimalinin" olmadığından bahsedilemeyeceğini kaydetmiştir. Mevcut davada, başvuranın yargılama öncesi tutuklulukta geçirdiği süre düşüldüğünde,

cezasının yeniden değerlendirilmesi için öngörülen zaman 2034'tür, diğer bir deyişle, ağır ceza mahkemesi müebbet hapis cezasına hükmettikten 26 sene sonradır. Bu durumda, başvuranın şartlı olarak tahliye edilme ihtimali mevcuttur." şeklinde karar vermiştir.

İlgili kararlardan İHAM'ın hükümlünün ıslah olup olmadığına ilişkin bir değerlendirmenin hiçbir zaman yapılmayacak olmasını ve mahkûmun da bunu talep etme imkânının bulunmamasını ihlal sebebi saydığı anlaşılmaktadır.¹³⁰

Bir müebbet hapis cezası hem hukuken hem de fiilen (de jure ve de facto) azaltılabilir olmalıdır. Hükümlü için hem salıverilme ihtimali hem de cezasının ileride tekrar değerlendirilmesi ihtimali olmalıdır. Çünkü bir kişinin hapsedilmesini gerektiren meşru şartlar ortadan kalkabilir ve bu durumun gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesi gerekir. Bir kişinin hapsedilmesinin şartları cezalandırma, caydırıcılık, toplumun korunması ve rehabilitasyondur. Koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası hem insan haysiyetine hem de rehabilitasyon amacına aykırıdır. Rehabilitasyon amacı, Avrupa'da cezanın esas amacı haline gelmiştir. Hükümlünün suçunu telafi etme imkânı olmalıdır. Mevzuatta ceza indirimi ile ilgili şartlar açıklık ve belirlilik içermeli, devletin rehabilite olan hükümlülerin durumlarının tespit edilebileceği bir denetim mekanizması oluşturulmalı ve bu denetim mekanizması ile ilgili hükümlülere müebbet hapis cezası verildiği anda onların bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır. Söz konusu denetim mekanizması objektif ölçütlere sahip olmalıdır.¹³¹

¹³⁰ Arif Emre Sümer, "Örgütlü Suçlar İçin Öngörülen İnfaz Rejimine İlişkin Ayrıksı Düzenlemelerin Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 30, No: 2 (2022): 637-677, s. 640, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2211181> (E. T. 05.05.2025)

¹³¹ Harius David, O'boyle Michael, Bates Ed, Buckley Carla, Harvey Paul, Kamber Kresimir, Lafferty Michelle, Cumper Peter, Green, Heather, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Çeviren Bingöllü Kılıcı Mehveş, Karan Ulaş, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, İstanbul 2021, s. 244

4. TÜRK CEZA İNFAZ HUKUKUNDAKİ KOŞULLU SALIVERİLME OLMAKSIZIN ÇEKTİRİLEN MÜEBBET HAPİS CEZASININ UMUT HAKKI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

İnfaz mevzuatımızda umut hakkı ile çelişen hükümler Öcalan/Türkiye (no. 2)¹³² başvurusunda İHAM tarafından mercek altına alınmıştır. Vinter vd. başvurusundan farklı olarak bu başvuruda terör suçu nedeniyle koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası alan başvurucunun durumu incelenmiştir.

Anılan başvuruda İHAM şu tespitleri yaparak başvurucunun İHAS m. 3'te düzenlenen hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. İç hukuka göre, Cumhurbaşkanının, müebbet hapis cezasına çarptırılmış bir mahkûmun hastalık veya kocama sebebiyle cezasının hemen kaldırılmasına veya hafifletilmesine karar verebilmesi mümkündür. Ancak başvuru açısından bu yetkinin kullanılması durumu yoktur. Aynı zamanda kanun koyucusunun büyük sosyal problemlerin çözümü amacıyla ve aşağı-yukarı düzenli aralıklarla genel af veya kısmi af (bu durumda belli bir güvenlik tedbiri uygulamasından sonra şartlı tahliye uygulanmaktadır) kanunları çıkardığı da bir gerçektir. Ancak böylesi bir hükümet tasarısı hazırlığının olduğu ve başvurana tahliye imkânı tanıdığı İHAM önünde ortaya konulmamıştır. İHAM, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının bu cezaya çarptırılan mahkûmlara fiili olarak uygulanma şekliyle ilgili kanunu dayanak olarak almalıdır. Bu yasal düzenlemenin içeriği, başvuran tarafından işlenen suçlar gibi suçlara uygulanan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının, belli bir asgari süre ceza çekildikten sonra, [kişinin] hükümlü olarak kalması yönündeki meşru gerekçelerin halen varlığını sürdürüp sürdürmediği hakkında yeniden bir değerlendirme yapılmasını öngören bir sistem olmaması yönündedir. Başvuranın ciddi şekilde ağır terör suçlarının faili olması hiçbir şeyi değiştirmemektedir. Bütün bu tespitler ışığında İHAM, başvurana verilen müebbet hapis cezasının İHAS'ın 3. maddesi anlamında indirilebilir bir ceza olarak nitelenemeyeceğini değerlendirmektedir.

¹³² İHAM, Öcalan/Türkiye (no. 2), B. No. 24069/03, 197/04, 6201/06 ve 10464/07, 18.03.2014

İHAM, yalnızca Öcalan başvurusunda Türkiye'deki koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezası düzenlemesini değerlendirmemiştir. Bu karardan sonra da İHAM, Türkiye ile ilgili kararlar vermiştir.

İHAM, Boltan/Türkiye (B. No: 33056/16, 12.02.2019) başvurusunda başvurusunun ülkenin anayasal düzenine zarar verme ve kamu görevlilerine suikast girişimi nedeniyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmesi nedeniyle almış olduğu müebbet hapis cezasını koşullu salıverilme imkânı olmadan ömür boyu ceza infaz kurumunda geçirecek olmasını İHAS m. 3 kapsamında incelemiş ve ihlal kararı vermiştir. Yine İHAM, Kaytan/Türkiye (B. No: 27422/05, 15.09.2015) ve Gurban/Türkiye (B. No: 4947/04, 15.12.2015) başvurularında koşullu salıverilme imkânı olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen hükümlülerin umut haklarının korunması gerektiği ve mevcut yasal düzenlemelerin hükümlüler için İHAS m. 3'ün ihlali olarak nitelendirileceğine hükmetmiştir.

İHAM'ın istikrar kazanmış içtihatlarında vurgulandığı üzere; yetişkinlerin sadece ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmiş olmaları, salt bu nedenle 3. maddenin ihlalini oluşturmamaktadır. Bir ömür boyu hapis cezasının "indirilemez" olarak nitelendirilebilmesi için, mahkûmun herhangi bir şekilde serbest kalma umudu olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Eğer ki müebbet hapis cezası; başka bir cezaya dönüştürme, infazı askıya alma, infazı son erdirmeye veya şartla salıverilme yöntemlerinden biriyle infazın herhangi bir aşamasında gözden geçirilebiliyorsa; bununla İHAS m. 3'ten doğan yükümlülüğün yerine getirilmiş olduğu kabul edilmelidir. Hükümlüye, bu sayılan imkânlar ile serbest kalma umudunun verilmiş olması, müebbet hapse mahkûm olan herkesin kayıtsız şartsız bu yöntemlerden biri ile salıverilmesi gerektiği anlamına da gelmeyecektir. Zira şartları yerine getirmeyen mahkûmların, pratikte ölünceye kadar infaz kurumunda kalacak olmaları m. 3'ün ihlalini oluşturmayacaktır. Dolayısıyla 3. madde ile ifade edilen yasağın ortaya koyduğu amaç bakımından; ömür boyu hapis cezasının, infazın herhangi bir aşamasında gözden geçirilmesi sonucunda fiilen ve hukuken indirilebilir olması yeterli sayılacaktır. İnfazın herhangi bir aşamasında kişinin muhakkak serbest kalması değil, mahkûm olduğu cezayı bir gün serbest kalacağı ümidiyle çekmesidir. Hükümlünün ömür boyu hapis cezasını gözden

geçirmeye imkân sağlayan devlet; failin toplum açısından hâlihazırda tehlikeliliğini koruduğu gerekçesiyle tahliye talebini reddedebilir.¹³³

İHAM, koşullu salıverme imkânı olmayan müebbet hapis cezasına mahkûm edilecek bir kişinin iade edilerek böyle bir risk ile karşı karşıya bırakılmasının İHAS'ın 3. maddesine aykırı olacağı sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir olay Alman Anayasa Mahkemesi'nin kararına da konu olmuştur. Söz konusu olayda, PKK'nın sözde bölge liderlerinden olan ve bazı bombalı saldırıları planladığı ve bunların emrini verdiği iddia edilen bir Türk vatandaşının Almanya'dan iadesi Türkiye tarafından istenmiştir. Alman Anayasa Mahkemesi kararında, bu kişinin Türkiye'ye iadesi durumunda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilebileceğini, bu cezanın koşullu salıverilme imkânı olmayan bir ceza olduğunu, kişinin sadece sürekli hastalık, sakatlık ya da kocama halinde affedilerek salıverilme imkânından faydalanabileceğini, bu nedenle cezanın insan onuru ile bağdaşmadığı için iadenin kabul edilebilir sayılmasının hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir.¹³⁴

Konu Anayasa Mahkemesi önüne de gelmiştir. Ancak mahkeme başvuruların hiçbirinde umut hakkı ile ilgili bir değerlendirme yapmamıştır. Abdulsalam Tatal vd. başvurusunda başvuruçuların Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen adil yargılanma haklarının ihlal edildiğine karar verilmiş ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının ölünceye kadar infaz edilmesinin Anayasa'nın 17. maddesini ihlal ettiğine ilişkin iddianın tespit edilen ihlal nedeniyle ayrıca incelenmesine gerek görülmediği belirtilmiştir.¹³⁵ Ancak bu kararda karşı oy yazısında başvuruçuların Anayasa'nın 17. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin iddiaların incelenmesi gerektiğine yönelik karşı oy kullanılmıştır.¹³⁶

¹³³ Kıldıl, s. 62; Yetkin, s. 253

¹³⁴ Alşahin, s. 73.

¹³⁵ AYM, *Abdulsalam Tatal ve diğerleri [GK]*, B. No: 2013/2319, 08.04.2015.

¹³⁶ İHAM içtihadına göre, müebbet hapis cezasının hukuken ve fiilen indirilebilir nitelikte olması gerekir; aksi hâlde bu durum İHAS'ın 3. maddesinde güvence altına alınan insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağının ihlaline yol açar. Bu bağlamda, hüküm verildiği andan itibaren belirli bir sürenin sonunda yetkili merciler tarafından cezanın gözden geçirilmesini sağlayacak bir sistemin öngörülmesi gerekmektedir. Bu gözden geçirme süreci, hükümlünün cezaevindeki tutum ve davranışları çerçevesinde rehabilitasyonuna ilişkin gelişmelerin değerlendirilmesini ve müebbet hapis cezasının verilmesine neden olan gerekçelerin

AYM, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının ölünceye kadar infaz edilmesinin Anayasa'nın 17. maddesini ihlal ettiğine ilişkin iddialarla önüne gelen başka başvurularda da bu iddiaları incelememiş ve söz konusu başvurularda başvuruçuların adil yargılanma haklarının ihlal edildiğine karar vererek ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının ölünceye kadar infaz edilmesinin Anayasa'nın 17. maddesini ihlal ettiğine ilişkin iddianın tespit edilen ihlal nedeniyle ayrıca incelenmesine gerek görmediğini belirtmiştir.¹³⁷

AYM'nin, umut hakkı çerçevesinde ileri sürülen hak ihlali iddialarını ayrıca incelememesi isabetli bir yaklaşım değildir. Zira her ne kadar aralarında dolaylı bir bağlantı bulunsa da İHAS'ın 6. maddesi ile Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı, İHAS'ın 3. maddesi ile Anayasa'nın 17. maddesinde düzenlenen işkence ve kötü muamele yasağı ile kişinin maddi ve manevi bütünlüğü hakkında içerik ve kapsam itibarıyla farklıdır. Dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edilmesi hâlinde bu ihlalin giderilme-

hâlen geçerliliğini koruyup korumadığının belirlenmesini içermelidir. Bununla birlikte, söz konusu değerlendirmenin yapılması, hükümlünün mutlaka serbest bırakılacağı anlamına gelmemektedir. Hükümlü kişinin, cezasının ne kadar süre sonra yeniden gözden geçirileceğini, tahliye için hangi koşulları yerine getirmesi gerektiğini ve cezaevi sürecinde serbest kalabilmek adına nasıl bir tutum sergilemesi gerektiğini bilmesi, hukuki öngörülebilirlik ve adil yargılanma ilkeleri açısından önem taşımaktadır. Yerel hukukta bu tür mekanizmaların bulunmaması hâlinde, müebbet hapis cezasının verildiği anda dahi Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edilmiş olacağı kabul edilmektedir. Bir mahkûmiyetin sonucu olarak verilen hapis cezasının infazı, insan onuruna yakışır bir biçimde yürütülmelidir. Bu kapsamda, cezanın infazı sırasında hükümlü üzerinde yaratılan psikolojik etkiler, insan onurunu zedeleyici veya bireyin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü yok edici bir nitelik taşımamalıdır. Özellikle belirli suçlar bakımından verilen müebbet hapis cezalarının, hükümlünün topluma yeniden kazandırılması olanağını ortadan kaldıracak biçimde infaz edilmesi, cezanın temel amacına ve insan hakları ilkelere aykırıdır. Dolayısıyla, müebbet hapis cezasına mahkûm edilenler dâhil olmak üzere tüm hükümlülere, rehabilitasyon imkânının sunulması ve bu süreç başarıyla tamamlandığında serbest kalabilme olasılığının tanınması hem cezanın insani yönü hem de adaletin toplumsal işlevi açısından zorunlu bir düzenleme olarak değerlendirilmelidir. (AYM, *Abduselam Tatal ve diğerleri* [GK], B. No: 2013/2319, 8/4/2015, karşı oy yazısı)

¹³⁷ Burak Çileli [1. B.], B. No: 2013/2541, 09.09.2015; Burhanettin Yalçın [2. B.], B. No: 2013/2578, 08.09.2015; Aynur Ayyüzen [2. B.], B. No: 2014/784, 27.10.2016; Veli Özdemir [2. B.], B. No: 2014/785, 27.10.2016; Sertaç Kılıçarslan [2. B.], B. No: 2013/7090, 18.02.2016.

si, indirilemez müebbet hapis cezasına mahkûm edilen bir kişinin, bu ceza nedeniyle İHAS m. 3 ve Anayasa m. 17 kapsamında maruz kaldığı insanlık dışı muamele yasağının ihlalini ortadan kaldırmaz. Başka bir ifadeyle, yargılama sürecine ilişkin güvencelerin sağlanması, umut hakkı bağlamında kişinin yaşam boyu özgürlükten yoksun bırakılması nedeniyle doğan ayrı ve bağımsız ihlali telafi etmeye yeterli değildir.¹³⁸

SONUÇ

İç hukukta koşullu salıverilmeye imkân tanıyan bir usul kuralı varsa ve hükümlünün tahliye edilebilme umuduna sahip olmasına imkân tanıyacak bir uygulama mevcutsa müebbet hapis cezasının indirilebilir nitelikte olduğu kabul edilecektir.

Vinter başvurusunda İHAM, İHAS'a taraf devletlere yükümlülükler yüklemiştir. Ancak birçok ihlal kararı verilmiş olmasına rağmen Türkiye henüz bu yönde bir düzenleme yapmamıştır. CGTİHK m. 107/16 ve TMK m. 17/4 hükümleri kaldırılarak koşullu salıverilme imkânı olmayan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının ceza infaz sistemimizden çıkartılması gerekmektedir.

Vinter başvurusunda müebbet hapis cezasının verilmesinden sonra en geç yirmi beş yıl içinde bir incelemenin yapılacağını düzenleyen iç hukuk mekanizmanın kurulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hükümlünün durumu yirmi beş yılın sonrasında periyodik aralıklarla incelenmeye devam edilmelidir.

Hükümlünün iyi halli olup olmadığının değerlendirmesini yapacak ve müebbet hapis cezasının indirilip indirilmeyeceğine karar verecek makam bir mahkeme olmalıdır.¹³⁹ Hangi suçu işlemiş olursa olsun hükümlünün bir insan olduğu unutulmamalıdır.

Öcalan/Türkiye (no. 2) başvurusuna ilişkin kararda Yargıç Pinto De Albuquerque'nin kısmi muhalefet şerhindeki hususlara dikkat çekmekte fayda görüyoruz. Koşullu salıverilme imkanı olmayan müebbet hapis cezası ile yaşamının kalanını ceza infaz kurumunda geçirmek zorunda bırakılan hükümlü açısından cezalandırmanın amacı olan olumlu özel önleme (failin topluma yeniden kazandırılması), yani ser-

¹³⁸ Yetkin, s. 251

¹³⁹ Yetkin, s. 238.

best kaldıktan sonra failin kanunlara saygılı olarak toplumsal bir hayat sürmeye hazırlanması; olumsuz özel önleme (failin etkisizleştirilmesi) yani kendisini toplumdan uzak tutarak mahkûm olan kişi tarafından kanunların gelecekte çiğnenmesinin önlenmesi; olumlu genel önleme (ihlal edilen kuralın güçlendirilmesi) yani ihlal edilen kuralın toplum tarafından kabul edilmesini ve saygı gösterilmesini daha da pekiştirme; olumsuz genel önleme (potansiyel suç faillerini caydırma), yani söz konusu kuralın toplumun diğer bireyleri tarafından ihlal edilmesinin önüne geçilmesi; cezalandırma, yani fail tarafından işlenen suç için failin bedel (kefaret) ödemesi, cezalandırılması, ilkelerinin hiçbirinin bir anlamı kalmayacaktır. Uzun süreli bir hapis cezası olarak asosyalleşme ve dolayısıyla anti insancılık etkisinin olması sebebiyle, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının insanlık dışı bir muamele ile eşdeğer olduğu ifade edilmelidir. Nitekim belirsiz süreli, aşırı uzun veya belirli süreli olmakla birlikte, normal ortalama yaşam süresini aşan her türlü ceza için de aynı sonuçlara varılabilir. Böylesi cezalandırma şekilleri insanlık onuru ile bağdaşmamaktadır. Koşullu salıverilme olmaksızın bir müebbet hapis mahkûmu serbest bırakılma ümidi olmaksızın ve cezasının gözden geçirilmesini isteme ihtimali olmadan hapsedilirse, suçunu asla telafi edememe riski bulunmaktadır. Mahkûm ceza infaz kurumunda ne yaparsa yapsın, ıslah yoluyla gelişimi ne kadar olağanüstü olursa olsun, cezası sabit ve gözden geçirilemez kalacaktır. Gerçek şu ki, cezalandırma zamanla daha ağır hale gelmektedir; mahkûm ne kadar çok yaşarsa, cezası da o kadar uzun olacaktır.

Türk hukukunda İHAM'ın belirlediği ve ceza infaz kurumunda müebbet hapis cezası çeken hükümlülerin bir gün yaşamlarını özgür olarak geçirebilecek umutlarını taze tutacak bir mekanizma yoktur. Ceza, caydırıcılık, kamu koruması ve rehabilitasyonu içeren meşru cezai gerekçeler olmadıkça bir mahkûm tutulamayacaktır. Bu gerekçelerin birçoğu müebbet hapis cezası verildiği sırada mevcut olacak olsa da bu gerekçeler arasındaki denge mutlaka statik değildir ve cezanın infazı sırasında değişebilir. Böylece başlangıçtaki hükümlülük gerekçesi uzun bir ceza infaz döneminden sonra böyle olmayabilir. Bu faktörlerin veya değişmelerin gerektiği gibi değerlendirilebilmesi, ancak cezanın uygun bir noktada devam eden ceza infaz kurumunda tutulma gerekçesinin gözden geçirilmesiyle mümkündür. Bu nedenle, müebbet hapis cezasının indirilebilir olması için gerekli olan inceleme,

yerel makamların, ceza süresince müebbet hapis mahkumunda herhangi bir değişikliğin ve rehabilitasyonuna yönelik ilerlemenin olup olmadığını değerlendirmesine izin vermelidir. Sağlıksızlık, fiziksel yetersizlik veya yaşlılıkla ilgili nedenlerle merhametli gerekçelerle bir af veya salıverilme olasılığı, Kafkaris başvurusunda formüle edilen “serbest kalma olasılığı” kavramına karşılık gelmez. Hükümlü hakkında yapılması gereken değerlendirmenin nesnel, önceden belirlenmiş kriterlere dayanması gerekir.¹⁴⁰ Hükümlünün incelenme hakkı, ilgili bilgilerin fiili bir değerlendirmesini gerektirir ve inceleme ayrıca yeterli usuli güvencelerle çevrenmelidir. Hükümlünün salıverilmek üzere değerlendirilmesi için ne yapması gerektiğini ve hangi koşullar altında olduğunu bilmesi gerektiği ölçüde, gerekçelerin sunulması gerekebilir ve bu, yargı denetimine erişim yoluyla güvence altına alınmalıdır. Müebbet hapis cezasının fiilen indirilebilir olup olmadığını değerlendirirken, af kabul edilen kişi sayısı da dahil olmak üzere, söz konusu inceleme mekanizmasının önceki kullanımına ilişkin istatistiksel bilgilerin dikkate alınması uygun olur.¹⁴¹

Türkiye’de koşullu salıverilmeden yararlandırılmayan müebbet hapis cezası gerektiren suçların genel olarak politik suçlar olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştik. Bu da İHAM’ın Türkiye ile ilgili vermiş olduğu umut hakkı kararlarının uygulamaya nasıl yansıtacağı yönünde soru işaretlerine neden olmaktadır. Politik olarak yaptıkları eylemleri doğru gören ve davranışları ile düşüncelerinde değiştirilecek bir “sorun” görmeyen siyasi hükümlülerin ceza infaz kurumunda rehabilite olmaları, pişmanlık göstermeleri pek mümkün görünmemektedir. İHAM’a göre koşullu salıverilmenin şartlarından birinin hükümlünün ıslahı olması karşısında teoride uygulanabilir olan kararların pratikte nasıl uygulanabileceği kanımızca oldukça karmaşık bir konu haline gelmiştir. Bu sorun yalnızca Türkiye için değil dünyanın tüm devletleri için geçerlidir.

Ancak yine de suç ayrımı yapılmaksızın tüm hükümlülerin koşullu salıverilmeden yararlanabilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca, koşullu salıverilme sisteminin belirli aralıklarla bir mahkeme tarafından gözden geçirilmesi ve denetlenmesi zorunludur. Bu inceleme

¹⁴⁰ İHAM, Trabelsi/Belçika, B. No: 140/10, 04.09.2014

¹⁴¹ İHAM, Murray/Hollanda [BD], B. No: 10511/10, 26.04.2016

aralıklarının, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nde öngörüldüğü üzere üçer yıllık dönemler hâlinde belirlenmesi mümkündür. Cezanın yeniden değerlendirilmesine ilişkin nihai karar yetkisinin hükümete veya herhangi bir idarî makama bırakılmaması gerektiğini düşünüyoruz. Son olarak, koşullu salıverilme süresi, denetim usulleri, inceleme dönemleri ve kararlara karşı başvurulabilecek kanun yolları gibi hususlarda ayrıntılı yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunduğu kanaatindeyiz.

Kaynakça

Kitaplar

- Akın Abdulkadir, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 3. Baskı, Ankara 2016.
- Beccaria Cesare, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* (Çeviren Sami Selçuk), 8. Baskı, 2019.
- Demirbaş Timur, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., 15. Baskı, Ankara 2020.
- Demirbaş Timur, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 9. Baskı, Ankara 2023.
- Dönmezer Sulhi, Erman Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Der Yay., c. I, 14. Bası, İstanbul 2016.
- Dönmezer Sulhi, Erman Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Der Yay., c. III, 14. Bası, İstanbul 2020.
- Erdoğan Oktay, *İnfaz Hukuku, Adalet Yayınevi*, 3. Baskı, Ankara 2022.
- Foucault Michel, *Hapishanelerin Doğuşu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 6. Baskı, 1992.
- Harris David, O'boyle Michael, Bates Ed, Buckley Carla, Harvey Paul, Kamber Kre-simir, Lafferty Michelle, Cumper Peter, Green, Heather, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Çev. Bingöllü Kılıcı Mehveş, Karan Ulaş, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, İstanbul 2021.
- Koca Mahmut, Üzülmüş İlhan, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yay., 1. Baskı, Ankara 2008.
- Özbek Veli Özer, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 19. Baskı, Ankara 2024.
- Özgenç İzzet, Cumhur Şahin, Gökhan Ölmez, Gazi Osman Ünal, Efe Can Karabulut, Funda Kaya, *İnfaz Hukuku*, Seçkin Yay., 7. Bası, Ankara 2024.
- Öztürk Bahri, Erdem Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, Seçkin Yay., 22. Baskı, Ankara 2020.
- Sanıvar Ramadan, *Modern İnfaz Hukuku ve Koşullu Salıverilme (Şartlı Tahliye) Kurumu*, Yetkin Yay., 1. Baskı, Ankara 2020.
- Toroslu Haluk, *Ceza Müeyyidesi*, Savaş Yay., 1. Baskı, Ankara 2010.

Makaleler

- Akkaş Ahmet Hulusi, “Koşullu Salıverilme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. XII, 2008, Sayı 1-2, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789718> (E. T. 05.05.2025).
- Alşahin Mehmet Emin, “Koşullu Salıverilme Uygulamalarına İlişkin AİHM Kararlarının Özellikle Umut Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi”, 15. *Türk Ceza Hukuku Günleri 31 Mayıs - 1 Haziran 2020 Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Türk Ceza Hukuku Reformunun 15. Yılı*, <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=15-tchg-teblig%CC%86ler-.pdf> (E. T. 06.05.2025).
- Arslan Kahan Onur, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, *TBB Dergisi*, 2015 (120).
- Aydınoğlu İdil, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2016), https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/625321/yokAcikBilim_10128666.pdf?sequence=-1&isAllowed=y (E. T. 01.11.2024).
- Can Sibel. “Türk Hukukunda Af Kurumu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65, sy. 4 (Aralık 2016): 1291-1312, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001836.
- Centel Nur, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, Turhan Tufan Yüce’ye Armağan, *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, İzmir, (2001): 337-372.
- Çakır Kerim, “Hapis Cezasının Koşullu Salıverilme Uygulanarak İnfazı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 26, sy. 2, (Aralık 2020): 669-698.
- Gökçen Ahmet, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı ve İnfazı Sistemleri”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8, sy. 1-2 (Milenyum Armağanı) (Haziran 2000): 205-215.
- Gülcü Bilge Burhanettin, Türk Ceza İnfaz Hukukunda Koşullu Salıverilme, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep 2024, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (E. T. 10.04.2025).
- Gündüz Hakan, “Koşullu Salıverilme Kararının Geri Alınması”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, sy. 2 (Ekim 2021): 389-420.
- Karakaş Doğan, Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2009, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (E. T. 22.10.2025).
- Kıdıl Fahrettin, “Cezalandırmanın Amacı ve “Umut Hakkı Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları”, *TBB Dergisi*, 2018 (138).
- Okuyucu Ergün Güneş, “AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Güncel Hukuk Dergisi*, Aralık (2013): 56-57.
- Soyaslan Doğan, “Af”, *Anayasa Yargısı*, 2001, 17(1), 412-437
- Sümer Arif Emre, “Örgütlü Suçlar İçin Öngörülen İnfaz Rejimine İlişkin Ayrıksı Düzenlemelerin Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 30, No: 2 (2022): 637-677, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2211181> (E. T. 05.05.2025)

- Şensoy Pirali Çağrı, Cezalandırmanın Amacını Açıklayan Teoriler: 5237 Sayılı TCK'nın Temel İlkeleri ile Ceza Sorumluluğunun Esasına İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Trabzon 2021), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (E. T. 02.04.2025).
- Şimşek Furkan Ali, "Türk Ceza Hukukunda Koşullu Salıverilme", (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul 2023), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (E. T. 30/10/2025).
- Yalçın Ayyüce Evra, "Terör Suçluları Açısından Koşullu Salıverilme ve Denetimli Serbestlik Paradoksu", *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(4), (2025): 295-314, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1662668> (E. T. 25/10/2025).
- Yerdelen Erdal, "Alman Ceza İnfaz Hukukunun Esasları", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Aralık 2020, Yıl 8, Sayı 16, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1473451> (E. T. 02.04.2025).
- Yetkin Erdi, "Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Davasından Günümüze İndirilemez Müebbet Hapis Cezası ve Umut Hakkı", *İzmir Barosu Dergisi*, Eylül (2019): 209-265, <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfsosya/vinter-ve-diger20191212133652827.pdf> (E. T. 05.11.2025).
- Yumak Semih, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Hükümlüyü Topluma Yeniden Kazandırmak Bağlamında Salıverilmeye Hazırlık, Geçiş Sürecinin Yönetimi ve Koşullu Salıverilme", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 5, sy. 7, (Nisan 2014) 419-443.

Mahkeme Kararları

- AYM, Abdulselam Tatal ve diğerleri [GK], B. No: 2013/2319, 08.04.2015.
- Aynur Ayyüzen [2. B.], B. No: 2014/784, 27.10.2016.
- AYM, Burak Çileli [1. B.], B. No: 2013/2541, 09.09.2015.
- AYM, Burhanettin Yalçın [2. B.], B. No: 2013/2578, 08.09.2015;
- AYM, Galip Ögüt, B. No: 2014/5863, 01.03.2017
- AYM, Sertaç Kılıçarslan [2. B.], B. No: 2013/7090, 18.02.2016.
- AYM, Veli Özdemir [2. B.], B. No: 2014/785, 27.10.2016.
- AYM, E.1991/18, K.1992/20, 31.03.1992
- AYM, E. 2001/4, K. 2001/332, T. 18.07.2001
- AYM, E. 2022/52, K. 2022/90, T. 20.07.2022
- AYM, E. 2020/44, K. 2020/41, 17.07.2020, § 24
- İHAM Bodein/Fransa, B. No: 40014/10, 13.11.2014
- İHAM, Boltan/Türkiye, B. No: 33056/16, 12.02.2019
- İHAM, Engel ve diğerleri (vd.)/Hollanda, B. No: 5100/71 vd., 08.06.1976
- İHAM, Gurban/Türkiye, B. No: 4947/04, 15.12.2015
- İHAM, Hutchinson/Birleşik Krallık, [BD], B. No: 57592/08, 17.08.2017
- İHAM, Iorgov/Bulgaristan (no. 2), (B. No: 36295/02, 02/09/2010)
- İHAM, Kafkaris/Kıbrıs başvurusunda (B. No: 21906/04, 12.02.2008
- İHAM, Kaytan/Türkiye, B. No: 27422/05, 15.09.2015

İHAM, László Magyar/Macaristan (B. No: 73593/10, 20.05.2014

İHAM, Murray/Hollanda [BD], B. No: 10511/10, 26.04.2016

İHAM, Öcalan/Türkiye (no. 2), B. No. 24069/03, 197/04, 6201/06 ve 10464/07, 18.03.2014

İHAM, Trabelsi/Belçika, B. No: 140/10, 04.09.2014

İHAM, Vinter vd./Birleşik Krallık [BD], B. No: 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 09.07.2013

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, E. 2023/5461, K. 2023/7669, 08.12.2023

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, E. 2016/5330, K. 2018/761, 26.02.2018

Yargıtay 1.Ceza Dairesi, E.2023/819, K.2023/795, 03.03.2023

İnternet Kaynakları

<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915183913.pdf> (E. T. 10.04.2025).

<https://www.icc-cpi.int/publications/core-legal-texts/rules-procedure-and-evidence> (E. T. 25.10.2025)

<https://rm.coe.int/1680727f90> (E. T. 03.06.2025).

<https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978> (E. T. 12.04.2025).

<https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 26.04.2025).

<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf> (E. T. 10.01.2025).

<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (E. T. 05.11.2025)